

ลักษณะประชาธิปไตยแบบไทยห้วง พ.ศ. 2475 ถึง พ.ศ. 2490

การศึกษาเกี่ยวกับประชาธิปไตยในฐานะที่เป็นระบอบการปกครอง (an institutional form of government) หมายถึง การศึกษาหลักการสำคัญที่แน่นอนไม่เปลี่ยนแปลงหลักการสำคัญที่แน่นอนไม่เปลี่ยนแปลงนี้ เป็นผลมาจากส่วนประกอบสองประเภท ความสำคัญของแต่ละส่วนประกอบจะเปลี่ยนแปลงมาเล็กน้อยได้ก็ตามแต่ละประเทศและตามยุคสมัย ส่วนประกอบประเภทหนึ่ง เป็น เรื่องกฎหมายโดยแท้คือ เป็นผลมาจากบทบัญญัติจากปกติวิสัยโดยเฉพาะก็ทีมาจากรัฐธรรมนูญ ส่วนประกอบอีกประเภทหนึ่งไม่ใช่เป็นของกฎหมายแต่นอกเรื่องกฎหมายคือ เป็น เรื่องของปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในช่วงหนึ่งๆ ของข้อเท็จจริง เป็นการเฉพาะในช่วงเวลานั้น¹ เพราะฉะนั้นสิ่งที่จะกล่าวถึงระบอบการปกครองของเมืองไทยตั้งแต่บัดนี้ เป็นต้นไป จึงจะทำการสืบสวนค้นคว้าสถาบันทางการเมืองต่างๆ อันถูกกำหนดมาจากรัฐธรรมนูญว่ามีลักษณะอย่างไร เป็นการศึกษาสถาบันทางการเมืองเฉพาะสถาบันการเมืองที่เกี่ยวกับหรือ เป็นของรัฐ เท่านั้น สถาบันทางการเมืองของรัฐโดยปกติก็คือ สถาบันที่เกี่ยวกับอำนาจในรัฐ เช่น ประมุขประเทศ นายกรัฐมนตรี คณะรัฐมนตรี รัฐสภา ฯลฯ เหล่านี้ล้วนเป็นสถาบันการเมืองของรัฐที่สำคัญ ส่วนสถาบันทางการเมืองบริหาร

¹ ไพโรจน์ ชัยนาม, สถาบันการเมืองและกฎหมายรัฐธรรมนูญ, หน้า 7 อ้างถึง Georges Vedel : Introduction aux etudes politiques institution d' etudes politiques (Les cours de droit ค.ศ. 1965-1966), หน้า 4-5 โดยยกตัวอย่าง เช่น ในปัญหาที่เกี่ยวกับระบอบการเมือง ฝรั่งเศส คือ ในระยะเวลา 7-8 ปีมานี้ อะไรเป็นหลักการสำคัญที่แน่นอนไม่เปลี่ยนแปลงและแสดงออกมาเป็นบทบัญญัติทางกฎหมายของชีวิตทางการเมืองฝรั่งเศส คำตอบก็คือ รัฐธรรมนูญและที่แสดงออกโดยส่วนประกอบอย่างอื่น โดยเฉพาะก็คือ มุคตลิกภาพของนายพลเดอโกลล์ เป็นต้น

หรือการปกครอง (Administrative institutions) และสถาบันทางศาล (Judicial institutions) เราจะไม่ศึกษาไปถึง เพราะไม่อาจจะศึกษาสถาบันของรัฐทุกอย่างที่เกี่ยวข้องกับอำนาจได้หมดในคราวเดียวกัน แต่จะศึกษาเฉพาะบางอย่างเท่านั้น คือสถาบันการเมืองแท้ๆ ไม่เกี่ยวกับสถาบันทางการปกครองหรือการบริหารและสถาบันทางตุลาการ¹ ดังนั้นการศึกษาค้นคว้าระบอบประชาธิปไตยโดยแบบไทย ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไปจะทำการวิจัยสืบสวนค้นคว้าข้อเท็จจริงภายใต้ขอบ เขตดังที่ได้กล่าวมาแล้ว โดยจะแยกหัวข้อพิจารณาออกเป็น 4 ส่วนด้วยกันคือ ส่วนแรกเป็นเรื่องของการชี้ให้เห็นผลกระทบจากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นก่อนหน้ายุคสมัยหนึ่งๆ ส่วนที่สองเป็นเรื่องเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในช่วงยุคนั้นๆ ส่วนที่สามเป็นเรื่องของการแสดงรูปธรรมที่ได้เกิดขึ้นภายใต้รัฐธรรมนูญและปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นจริงๆ และส่วนสุดท้ายคือการสรุปรูปธรรมของแต่ละสมัย เพื่อให้ทราบถึงลักษณะของประชาธิปไตยแบบไทยต่อไป²

ก. ผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475

ในบทที่แล้วได้มีการค้นพบว่า การนำแนวคิดและกลไกของระบอบประชาธิปไตยมาใช้กับ เมืองไทยมีลักษณะที่ไม่ชัดเจนในแง่อุดมการณ์ คณะราษฎรมี เป้าหมาย เด่นชัดอยู่ที่ความต้องการในการลดบทบาทหรืออำนาจของฝ่าย เจ้าลง ประกอบกับระบอบการปกครองแบบ สมบูรณาญาสิทธิราชย์ประสบกับปัญหาความชอบธรรม และประสบกับปัญหา เรื่องประสิทธิภาพ ต่อการบริหารบ้าน เมืองจึงทำให้ประชาธิปไตยที่คณะราษฎรโดยส่วนรวมกล่าวขวัญกันถึงนั้น

¹ หน้า 4, 58 อ้างถึงคำอธิบายสถาบันการเมืองและกฎหมายรัฐธรรมนูญของ ศาสตราจารย์ มอริส ดูว์แซร์, หน้า 27-29

² การศึกษาแบบนี้จะทำให้ปิดช่องว่างของการแบ่งหัวข้องาน วิเคราะห์ออกเป็นยุคสมัยได้ เนื่องจากจะเป็นการวิเคราะห์แต่ละสมัยอย่างต่อ เนื่องกันอันแต่ละยุคสมัยต่างก็มีผลกระทบ เป็นปัจจัยการต่อกันแล้วยัง เป็นการวิเคราะห์ที่ให้ความสำคัญต่อการ เปลี่ยนแปลงในแต่ละช่วงอย่างต่อเนื่อง อันจะทำให้งานศึกษานี้เป็นไปอย่างพลวัตร (dynamic) ไม่หยุดนิ่งอยู่กับที่ (static)

กลายเป็นป้ายชื่อที่ถูกขีดขึ้น เพื่อหาความชอบธรรมทางการเมืองให้กับการกระทำของกลุ่มคณะราษฎรเองและจากผลวิเคราะห้บางส่วนที่นำแนวทางการวิเคราะห้เชิง เศรษฐศาสตร์การเมืองเข้ามาพิจารณาด้วยนั้น ได้สนับสนุนให้เห็นว่าการเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี พ.ศ. 2475 เป็นการเปลี่ยนแปลงเฉพาะโครงสร้างเบื้องต้นบางส่วนเท่านั้น โครงสร้างเบื้องต้นอันได้แก่ความสัมพันธ์ทางการผลิตยังไม่มีเงื่อนไขพอเพียงที่พลังของสังคมไทยจะผลักดันตัวเองก้าวไปสู่ระบอบประชาธิปไตยเสรีแบบตะวันตกได้ อย่างไรก็ตามประเด็นสำคัญไม่ได้อยู่ที่ "ความพร้อมหรือไม่พร้อม" จุดสำคัญที่ไม่อาจจะปฏิเสธได้และได้กล่าวไปแล้วก็คือ การเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี พ.ศ. 2475 เป็นเหตุการณ์หนึ่งในหลาย ๆ เหตุการณ์ของประวัติศาสตร์ทางการเมืองไทยอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ เป็นจุดๆ หนึ่งของความเปลี่ยนแปลงทางสังคมตามกฎหมายหลักของสังคมนิยม ปัญหาจึงอยู่ที่ว่าผลของการเปลี่ยนแปลงอันเป็นลักษณะของการเมืองไทยโดยเฉพาะ เช่นนี้¹ จะนำผลกระทบมาสู่การเมืองไทยอย่างไรบ้าง

ประการแรก การเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี พ.ศ. 2475 ที่ผ่านมาเป็น การเปลี่ยนแปลงที่กลุ่มข้าราชการ เป็นผู้เคลื่อนไหวโดยในขณะที่มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองนั้น คณะผู้ก่อการมิได้มีความสัมพันธ์กับนายทุนธุรกิจในเชิงพันธมิตร ซึ่งต่างไปจากการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในประวัติศาสตร์การปกครองอังกฤษที่ชนชั้นกลางที่แท้จริงอันมีผลประโยชน์ทาง เศรษฐกิจ เพื่อ เปิดรูปแบบความสัมพันธ์ทางการผลิตแบบใหม่ เป็นหัวทอกของ

¹ ในระยะกึ่งทศวรรษหลังมานี้ ได้มีนักวิชาการทางรัฐศาสตร์เมืองไทยหลายคน อาทิเช่น เสน่ห์ จามริก, หักษ์ เฉลิมเตียรณ ได้แสดงทัศนะหลายครั้งว่าลักษณะการเมืองไทยก็เป็นลักษณะของการเมืองไทย การวิเคราะห้การเมืองไทยจากรากเหง้าอย่างไทยๆ อาจจะได้คำตอบดีกว่าการเปรียบเทียบกับ เหตุการณ์ทางการเมืองของประเทศตะวันตกหรือใช้กรอบทฤษฎีตะวันตกมาเป็นกรอบขึ้นนำซึ่งจะทำให้การวิเคราะห้การเมืองไทยวากวนจำกัดอยู่แต่เพียงว่าประเทศไทย เป็นประชาธิปไตยหรือไม่ เป็นเท่านั้น

การเคลื่อนไหวทางการเมือง¹ ผลกระทบ เช่นนี้ทำให้อำนาจทางการเมืองตกอยู่ในมือของกลุ่มข้าราชการอย่างเด่นชัดตั้งแต่เปลี่ยนแปลงการปกครอง เป็นต้นมา² และเนื่องจากกลุ่มข้าราชการส่วนใหญ่ในขณะนั้นมีได้มีผลประโยชน์กับรูปแบบความสัมพันธ์ทางการผลิตแบบทุนนิยมการเปลี่ยนแปลงการปกครองจึงมิได้มีผลกระทบ เพียงการเร่ง เร่ง เวลาของการมีรัฐธรรมนูญและรัฐสภาเพียงรูปแบบเท่านั้น มิได้มีผล เปลี่ยนสัมพันธ์ภาพทางการผลิตและเปลี่ยนแปลงสัมพันธ์ภาพทางอำนาจรัฐกับประชาชน³ แม้ว่าจะมีความพยายามจาก "ปีกซ้ายของคณะราษฎร" บางส่วนซึ่งจะได้กล่าวต่อไปก็ตาม

ประการที่สอง ผลกระทบที่สำคัญอีกประการหนึ่งก็คือ เมื่อการนำแนวคิดและกลไกของระบอบประชาธิปไตยไม่มีความชัดเจนในตอนต้น รวมทั้งการยึดอำนาจในวันที่ 24 มิถุนายน 2475 หลังของกลุ่มทาง เศรษฐกิจและพลังของกลุ่มประชาชนยังไม่เติบโตพอเพียงที่จะ เป็นฐานค้ำจุนให้กับคณะราษฎรหรือกลุ่มข้าราชการ ดังนั้นคณะราษฎรจึงจะต้องอาศัยใช้พลังของข้าราชการด้วยกันเอง เป็นเครื่องมือในการรักษาอำนาจ และพลังของข้าราชการที่มีศักยภาพในการใช้กำลังสูงสุดในประเทศไทยก็คือ กองทัพ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกองทัพบกจะได้มีบทบาทในทางการเมืองค่อย ๆ มาจนกระทั่งในปัจจุบันที่ได้มีลักษณะแปรเปลี่ยนจากฐานะองค์กรข้าราชการประจำมาเป็นองค์กรทางการเมือง การใช้ฐาน

¹ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, "ผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ต่อการเมืองไทย," วารสารธรรมศาสตร์ 11 (มิถุนายน 2525) : 58.

² ความจริงแล้วอำนาจทางการเมืองของข้าราชการมีอยู่สูงตั้งแต่ในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์แล้ว ดังกรณีของบรรดากลุ่มขุนนางตระกูลขุนนาคในสมัยรัชกาลที่ 5 เป็นต้น แต่หลังปี พ.ศ. 2475 แล้วนั้น อำนาจทางการเมืองของกลุ่มข้าราชการจึงเป็นไปอย่างชัดเจนแทนอำนาจของพระมหากษัตริย์มากยิ่งขึ้น

³ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, หน้า 55 อ้างถึง, ชัยอนันต์ สมุทวณิช, การเมือง-การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองไทย, หน้า 164.

อำนาจหรือแสวงหาความสนับสนุนจากกองทัพนี้จะเป็นไปตามสภาวะการทางการเมืองและสภาวะกลุ่มคณะนายทหารหรือนักการเมือง (factions) ต่างๆ ในเวลาต่อมา

ประการที่สาม เมื่ออุดมการณ์ของประชาธิปไตยทั้งในแง่แนวคิดและกลไกไม่อาจจะเป็นสิ่งสำคัญที่ยึดเหนี่ยวหรือเป็นวัตถุประสงค์หลักของคณะราษฎรโดยส่วนรวมได้แล้ว ผลกระทบที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือ การแตกแยกภายในหมู่คณะราษฎรในภายหลังจึงเป็นไปอย่างรุนแรงจากการแตกแยกในแนวคิด คำใครง เศรษฐกิจของนายปรีดี พนมยงค์ นำไปสู่การไต่ถ่มซึ่งกันและกัน รวมทั้งการรัฐประหารอีกหลายครั้งตั้งแต่การยึดอำนาจขับไล่รัฐบาลชุดพระยามโนปกรณนิติธาดาในวันที่ 10 มิถุนายน พ.ศ. 2476 แล้วติดตามมาด้วยการกบฏอีกหลายครั้งการลอบทำร้ายทางการเมืองและการประหารชีวิตประวิทย์ทางการเมือง อันมีผลทำให้มีผู้ขนานนามการเมืองในยุคนี้ว่ายุคหมิ่น¹

ประการที่สี่ ความเป็นข้าราชการประจำมีผลทำให้กลุ่มคณะราษฎรส่วนใหญ่ไม่อาจสลัดพันธนาการของชนชั้นผู้เคยได้รับประโยชน์อันมาสนับสนุนชนชั้นผู้ผู้ได้ปกครองอันได้แก่ประชาชน เพื่อปูพื้นฐานไปสู่ระบอบประชาธิปไตยอย่างตะวันตก ดังที่มีผู้ตั้งข้อสังเกตว่าคณะราษฎรนั้นอุบัติขึ้นอยู่ในรากเหง้าหรือใน "มดลูก" ของสังคมเท่านั้นเองและเมื่อเป็นข้าราชการส่วนใหญ่ซึ่งได้รับผลประโยชน์ในทางยศ ฐานะ บรรดาศักดิ์กับชนชั้นผู้ปกครองเต็มด้วยแล้วจึงทำให้สมาชิกคณะราษฎรส่วนหนึ่ง "รื้อฟื้นซากศักดิ์นา" ขึ้นมา² บางส่วนหันกลับไปสวมมวกศักดิ์กับฝ่ายเจ้าตามเดิมและบางส่วนได้กระทำการในลักษณะอำนาจนิยมเข้า

¹ ไปรตดูใน พายัพ ไรจนวิภาค, ยุคหมิ่น (สมุทรปราการ : สำนักพิมพ์สอ เสตบุตร, 2515).

² ขอให้พิจารณาการวิจารณ์ในแบบนี้ได้ใน ปรีดี พนมยงค์, "ความเป็นอนิจจังของสังคม," หนังสืออนุสรณ์งานศพนายปาด พนมยงค์ (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์อมรินทร์การพิมพ์, 2525), หน้า 207.

ขจัดกับปัญหาทางการเมืองอันสวนทางกับกระบวนการทางการเมืองประชาธิปไตยตะวันตก¹ ในแง่นี้อาจทำให้วิเคราะห์ต่อไปว่าการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองปกครองในปี พ.ศ. 2475 ที่มิได้มีการเปลี่ยนแปลงระบบการเมืองการ เศรษฐกิจและสังคมหรือกล่าวอีกนัยหนึ่งมิได้มีการเปลี่ยนแปลงอย่าง "ถอนรากถอนโคน" ให้แตกขาดลงไปได้นั้น มีผลกระทบต่อสภาพการณ์ทางการเมืองไทยอย่างต่อเนื่องเป็นอย่างยิ่ง กระแสการต่อต้านคณะราษฎรหรือแม้แต่การแตกแยกในหมู่คณะราษฎรด้วยตนเอง ทำให้คณะราษฎรอ่อนตัวลงในที่สุด ในขณะที่เดียวกับที่พลังของกลุ่มและสถาบันเดิมจะได้อำนาจกลับคืนมาในระยะหลัง ๆ ต่อไป

ประการที่ห้า เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงการปกครองมิได้สอดคล้องกับปัจจัยเงื่อนไขหรือปัจจัยด้านระยะเวลาซึ่งพลังทางการเมืองอื่น ๆ ยังไม่ได้ก่อตัวอุบัติขึ้นในสังคมไทยตามที่ได้กล่าวมาแล้วในประการต้น ๆ ผลกระทบก็คือการขาดกลุ่มพลังที่จะทำให้กลไกและกติกาของระบอบประชาธิปไตย เป็นไปอย่างกระบวนการแบบพลวัตรได้ กลไกทางการเมืองภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองจึงเป็นเพียงรูปแบบมากกว่าที่จะมีเนื้อหาสาระ เป็นกลไกในระบอบประชาธิปไตยจริง ๆ ความสำคัญของผลกระทบอันนี้จึงทำให้รัฐธรรมนูญหลาย ๆ ฉบับในเมืองไทยสถาปนาอำนาจอธิปไตยของประชาชนแต่เพียงในนามและพร้อม ๆ กันนั้นก็ได้สร้างกลไกของรัฐธรรมนูญให้ตั้งอำนาจอธิปไตยกลับไปสู่ผู้มีของของกลุ่มข้าราชการ

ทั้งหมดที่กล่าวมาข้างต้นนี้เป็นการวิเคราะห์ต่อกันที่แล้ว อันจะมีผลสะท้อนต่อรูปธรรมทางการเมืองไทยในระยะถัดต่อมา อย่างไรก็ตามก็ตีพิมพ์ระลึกอยู่เสมอว่าไม่มีการเปลี่ยนแปลงใด ๆ ที่จะเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางการเมืองการผลิตได้ในทันทีทันใดทุกอย่างแม้การปฏิวัตินั้นจะได้รับการยกย่องว่าก้าวหน้าที่สุด ก็ยังต้องใช้เวลาเปลี่ยนแปลงโดยอาศัยสภาพใหม่ที่เกิดภายหลังจากการเปลี่ยนแปลงนั้น ๆ เอง ความสำเร็จของสังคมหนึ่ง ๆ จะรวดเร็วหรือประสบความสำเร็จมากกว่ากัน เพียงใด เมื่อเปรียบเทียบกันแล้วก็หมายความว่า การเปลี่ยนแปลงนั้นในสังคมใดก่อให้เกิดสภาพใหม่ที่จะเอื้ออำนวยให้สังคม เดิมบรรลุไปสู่

¹ มีผู้ตั้งข้อสงสัย ระบุว่าคณะราษฎรเดิม เป็นคณะปฏิวัติประชาธิปไตย แล้วต่อมาจึงเปลี่ยนมาเป็นคณะ ได้ปฏิวัติประชาธิปไตยใน ประเศรัฐ ทรพีย์สุนทร." ประสพการณ์และความเห็น : คณะราษฎรอุปสรรคความสำเร็จของการปฏิวัติประชาธิปไตยในประเทศไทย." วารสาร ทักษิณ 2 (ธันวาคม 2526) : 44.

เป้าหมายแต่ละสังคมได้เพียงใดและในประเทศไทยก็เช่นเดียวกันไม่อาจจะหลีกเลี่ยงจากกฎเกณฑ์การเปลี่ยนแปลงของสังคมไปได้ สิ่งที่น่าสนใจติดตามมากก็คือ สภาพภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองในเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2475 มีสภาพที่เป็นอย่างไร เพื่ออำนวยความสะดวกให้เกิดระบอบการปกครองชนิดอย่างใด ภายใต้ป้ายชื่อของระบอบประชาธิปไตย

ข. การเมืองไทยหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ถึง พ.ศ. 2490

จากผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี พ.ศ. 2475 ที่ได้กล่าวมาแล้ว สภาพทางการเมืองไทยหลังการเปลี่ยนแปลงเป็นต้นมาจึงอยู่ในสภาพของการปะทะกันระหว่างพลังเก่าอันได้แก่ชนชั้นผู้ปกครองเดิมกับพลังใหม่อันได้แก่กลุ่มคณะราษฎรซึ่งมีฐานอำนาจอยู่กับกลุ่มข้าราชการประจำเป็นส่วนใหญ่ และเมื่อฝ่ายเจ้าได้อ่อนอำนาจตัวเองลงภายหลังจากเหตุการณ์ขบถวรนเรศในปี 2476 แล้ว การช่วงชิงอำนาจภายในระหว่างคณะราษฎรเองก็เป็นไปอย่างดุเดือดและทวีความเข้มข้นมากขึ้นตามอรรถวิสัยสำนักและผลประโยชน์ของแต่ละกลุ่ม (factions) จนในที่สุดคณะทหารภายใต้การนำของนายทหารนอกประจำการร่วมกับนายทหารประจำการจำนวนหนึ่งได้กระทำการรัฐประหารในวันที่ 8 พฤศจิกายน พ.ศ. 2490 อันเป็นการปิดฉากบทบาททางการเมืองของฝ่ายพลเรือนลงอย่างเด็ดขาดในช่วงระยะเวลายาวนานต่อมา¹

¹ สุชิน ดันติกุล, รัฐประหาร 2490 (พระนคร : สำนักพิมพ์สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2515) เกี่ยวกับเรื่องการสิ้นสุดบทบาททางการเมืองของคณะราษฎร ยังมีวิวาทะกันอยู่ระหว่างสังคีต หิริยะรังสรรค์แห่งสถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยว่า คณะราษฎรหมดบทบาททางการเมืองตั้งแต่นั้นปี พ.ศ. 2490 ในขณะที่ ประทีป นครชัย แห่งกรมวิเทศสหการ สำนักนายกรัฐมนตรียุคแรก เห็นว่าคณะราษฎรยังมีบทบาทไปจนถึงปี พ.ศ. 2500 โดยเฉพาะอย่างยิ่ง "ปีกขวา" ของคณะราษฎรยังคงต่อต้านศักดินาอยู่ โปรดดูในกองบรรณาธิการปาจารยสาร, "ปาจารย์ปริทัศน์," ปาจารย์สาร, 8 (มิถุนายน-กรกฎาคม 2524) :

ช่วงระยะเวลา 15 ปี ประเทศไทยมีรัฐบาลถึง 18 ชุด¹ เฉลี่ยระยะเวลาการดำรงตำแหน่งชุดละไม่ถึงปี มีนายกรัฐมนตรี 8 คน มีการกระทำรัฐประหารและพยายามกระทำรวมทั้งสิ้น 3 ครั้ง (ไม่นับการเปลี่ยนแปลงในปี พ.ศ.2475 และการรัฐประหารในปี 2490) ได้แก่การรัฐประหารจากคณะราษฎรขับไล่รัฐบาลมโนปกรณ์นิติธาดาได้สำเร็จในวันที่ 20 มิ.ย.2476 การพยายามกระทำรัฐประหารของพระองค์เจ้าบรมวงศ์เธอในวันที่ 11 ต.ค.2476 แต่ไม่สำเร็จและนายทหารชั้นประทวนวางแผนการกบฏเรียกว่ากบฏนายสิบในเดือนสิงหาคม พ.ศ.2476 ผู้ต้องหาคดีนี้ถูกนำตัวขึ้นศาลพิเศษ พ.ศ.2478 หัวหน้าผู้คิดการกบฏถูกตัดสินประหารชีวิตและในช่วงเวลาดังกล่าวประเทศไทยมีรัฐธรรมนูญ 3 ฉบับ อันได้แก่ ฉบับที่ 1 พระราชบัญญัติธรรมนูญแผ่นดินสยามชั่วคราว พุทธศักราช 2475 ฉบับที่ 2 รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม พุทธศักราช 2475 แก้ไขเพิ่มเติม 3 ครั้ง ครั้งแรกเป็นการแก้ไขเพิ่มเติมว่าด้วยนามประเทศในปี พ.ศ.2482 ครั้งที่ 2 เป็นการแก้ไขเพิ่มเติมบทเฉพาะกาลปี พ.ศ.2483 และการแก้ไขครั้งที่ 3 เป็นการแก้ไขเพิ่มเติมว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรปี พ.ศ.2483 ส่วนรัฐธรรมนูญฉบับที่ 3 คือ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2489

อย่างไรก็ดีการบรรยายเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในแบบประวัติศาสตร์บอกเล่าหรือข้อมูลจากการดูจำนวนนายกรัฐมนตรี จำนวนการปฏิวัติหรือรัฐประหารหรือจำนวนรัฐธรรมนูญไม่อาจจะให้คำตอบต่อภาพทางการเมืองไทยได้สมบูรณ์มากนัก สิ่งที่จะต้องทำอย่างมีประโยชน์

¹ ถ้านับชุดรัฐบาลของนายปรีดี พนมยงค์ ในวันที่ 8 มิถุนายน พ.ศ.2489 ด้วยแล้วจะรวม เป็นคณะรัฐบาลทั้งหมด 19 ชุด แต่เนื่องจากคณะรัฐบาลชุดดังกล่าวยังไม่ทันได้แต่งตั้งคณะรัฐมนตรีก็เกิดเหตุการณ์กรณีสวรรคตของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลเสียก่อน จึงถือว่า นายปรีดี พนมยงค์ ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี 3 ครั้ง แต่เป็นหัวหน้าคณะรัฐบาลเพียง 2 ชุด

ตารางที่ 2 รายชื่อหัวหน้าคณะรัฐบาลชุดต่าง ๆ ตั้งแต่ พ.ศ.2475-2490 และ

ระยะเวลาที่ดำรงตำแหน่ง

รัฐบาล ชุดที่	นายกรัฐมนตรี	ประเภทอาชีพ		ระยะเวลาที่ดำรงตำแหน่ง	จำนวนระยะเวลา ที่ดำรงตำแหน่ง
		ทหาร	พลเรือน		
1	พระยามโนปกรณนิติธาดา		✓	28 สค.2475- 9ธค.2475	5 เดือน 12 วัน
2	"		✓	10 ธค.2475-10เมย.2476	2 เดือน 22 วัน
3	"		✓	1 เมย.2476-20มิย.2476	2 เดือน 19 วัน
4	พันเอกพระยาพหล พลพยุหเสนา	✓		21มิย.2476-15 ธค.2476	5 เดือน 25 วัน
5	"	✓		16ธค.2476-13กย.2477	8 เดือน 29 วัน
6	"	✓		22กย.2476-13กย.2477	2ปี10เดือน18 วัน
7	"	✓		9ธค.2480-ธค.2480	4 เดือน 12 วัน
8	"	✓		21ธค.2480-16ธค.2481	11เดือน 27 วัน
9	พันเอกหลวงพิบูลสงคราม	✓		16ธค.2481- 6มีค.2485	3ปี2เดือน 21วัน
10	จอมพล ป.พิบูลสงคราม	✓		7มีค.2485-24กค.2487	2ปี4เดือน19 วัน
11	พันตรีควง อภัยวงศ์		✓	1ธค.2487-17ธค.2488	1ปี -17 วัน
12	นายทวี บุณยเกตุ		✓	31ธค.2488-17กย.2488	17 วัน
13	ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช		✓	17กย.2488-31มค.2489	4เดือน 14 วัน
14	พันตรีควง อภัยวงศ์		✓	31มค.2489-18มีค.2489	1เดือน 18 วัน
15	นายปรีดี พนมยงค์		✓	24มีค.2489- 8มีค.2489	2เดือน 18 วัน
16	"		✓	11มิย.2489-21ธค.2489	2เดือน 11 วัน
17	"		✓	(ยังไม่ทันแต่งตั้ง ครม. เกิด การสวรรคต)	
18	พล.ร.ต.ถวัลย์ ธำรง นาวาสวัสดิ์		✓	23ธค.2489-30พค.2490	9เดือน 9 วัน
19	"		✓	30พค.2490- 8พย.2490	5เดือน 9 วัน

แหล่งที่มา : ชัยอนันต์ สมุทวณิช และพีรศักดิ์ จันทร์วิรินทร์, ข้อมูลพื้นฐาน : กิ่งศตวรรษแห่งการ

เปลี่ยนแปลงการปกครองไทย (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เจ้าพระยาการพิมพ์,

มากกว่าก็คือ การดูสภาพของสังคมตามกฎแห่งการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงของสรรพสิ่งทั้งหลายที่ไม่มีสิ่งใดนิ่งคงอยู่กับที่ แต่ทุกสิ่งจะมีอาการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงไปอย่างไม่หยุดยั้ง อันจะทำให้ฉายภาพเหตุการณ์ทางการเมืองทุก ๆ ทิวสมัยต่อไปเป็นไปอย่างมีระบบ โดยใช้วิธีการประสานหลักทฤษฎีทั่ว ๆ ไป เข้ากับสภาวะ เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นอันแท้จริงของสังคมไทย

1. ปฏิริยาจากฝ่ายเจ้านาย

ปฏิริยาจากฝ่ายเจ้านาย เหมือนจะมีขึ้นตั้งแต่มีการประชุมของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวกับข้าราชการบริพารคนสนิทในคืนวันที่ 24 มิถุนายน ศกนั้น ๗. พระราชวังไกลกังวล หัวหิน พระองค์ต้องการที่จะทรงทราบข้อมูลด้านต่าง ๆ เพื่อที่จะทรงตัดสินใจพระทัยในการดำเนินการต่อไปและในที่ประชุมนี้ได้มีข้อเสนอจากเชื้อพระวงศ์บางพระองค์ให้ทรงต่อสู้กับคณะราษฎรแต่เนื่องจากพระองค์ทรงเห็นว่าคณะราษฎรในขณะนั้นต้องการที่จะให้มีรัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายสูงสุดในการปกครองประเทศ ซึ่งตรงกับพระราชประสงค์ของพระองค์เดิมอยู่แล้ว ประกอบกับทรงเห็นว่าหากทรงทำการต่อสู้กับคณะราษฎรต่อไป อาจจะเกิดการปะทะต่อสู้ระหว่างคนไทยด้วยกันเอง ดังนั้นคำแนะนำจากพระราชวงศ์บางพระองค์จึงไม่ได้รับการยอมรับปฏิบัติจากพระองค์ แต่พระองค์กลับเสด็จนิวัติสู่พระนครตามคำกราบบังคมทูล เชิญให้ทรงเป็นกษัตริย์ภายใต้รัฐธรรมนูญในวันที่ 26 มิถุนายน พ.ศ. 2476

ปฏิริยาจากพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นไปในลักษณะที่พระองค์ต้องการให้ประเทศไทยมีการปกครองประชาธิปไตย เสรีอย่างในประเทศอังกฤษ เมื่อตัวแทนคณะราษฎรอื่นได้แก่พระยาทรงสุรเดชนำร่างรัฐธรรมนูญฉบับชั่วคราวให้พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงลงพระปรมาภิไธย พระองค์ทรงเห็นร่างนั้นได้มีข้อความบางอย่าง

¹ สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี, "พระราชบันทึกทรงเล่า" ใน เมืองแรกประชาธิปไตย, สมาคมนักข่าวแห่งประเทศไทย, รวบรวม, หน้า 2-4 และโปรดดูเพิ่มเติมใน ปรีดา วัชรานุกร, พระปกเกล้ากับระบอบประชาธิปไตย (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์การพิมพ์พระนคร, 2520).

เช่น "คณะกรรมการราษฎร" ที่พระองค์ทรงเห็นว่าเป็นตำแหน่งที่คล้ายคลึงกับตำแหน่งในประเทศรัสเซีย จึงได้ทรงพระราชทานร่างส่งกลับคืนมา¹ จนกระทั่ง นายปรีดี พนมยงค์ ได้เสนอร่างรัฐธรรมนูญเข้าไปใหม่อีกครั้งหนึ่งในวันที่ 27 มิถุนายน พระองค์จึงทรงยินยอมลงพระปรมาภิไธย ด้วยอาจทรงเห็นว่าเป็นเพียงรัฐธรรมนูญชั่วคราวเท่านั้น และเพื่อให้ปฏิบัติจากฝ่ายเจ้าลดลงบ้าง คณะราษฎรได้คัดเลือกเอาพระยามโนปกรณนิติธาดา เข้าดำรงตำแหน่งประธานคณะกรรมการราษฎร (นายกรัฐมนตรี) ซึ่งพระยามโนปกรณนิติธาดา เป็นบุคคลที่ฝ่ายเจ้ารู้จักกันดีในฐานะข้าราชการกระทรวงยุติธรรมตั้งแต่ปลายรัชกาลที่ 5 รวมทั้งเคยเป็นอาจารย์สอนวิชากฎหมาย เป็นองคมนตรี เป็นอธิบดีศาลอุทธรณ์ เป็นกรรมการร่างกฎหมายในกรมร่างกฎหมาย² การคัดเลือกพระยามโนปกรณนิติธาดาขึ้นมาเป็นประธานคณะกรรมการคณะราษฎรนี้ถือเป็น "กันชน" หรือจะช่วยให้การประสานรอยร้าวระหว่างฝ่ายที่นิยมเจ้ากับฝ่ายคณะราษฎรลงไปได้บ้างและ เชื่อกันว่าอาจจะ เป็นการช่วยสร้างความเข้าใจอันดีต่อกันให้เกิดขึ้น³ แต่ในที่สุดพระยามโนปกรณนิติธาดาก็ไม่อาจที่ยืนอยู่บน "จุดประสานรอยร้าว" ได้อีกต่อไป เมื่อนายปรีดี พนมยงค์ เสนอเค้าโครงเศรษฐกิจต่อที่

¹ ดูใน พลโท ประยูร ภมรมนตรี, บันทึกเรื่องการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475, หน้า 46.

² โปรดดูประวัติของพระยามโนปกรณนิติธาดาได้ใน รอง ศยามานนท์, ประวัติศาสตร์ไทยในระบอบรัฐธรรมนูญ (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2520), หน้า 53.

³ ทหารเก่า, ขุมทางนายก (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สารวิภาการพิมพ์, ม.ป.ป.), หน้า 18.

ประชุมคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 9 มีนาคม พ.ศ. 2476

พระยามโนปกรณัมอาจจะเห็นด้วยกับความคิดของนายปรีดีฯ เค้าโครงเศรษฐกิจก่อให้เกิดความแตกแยกทางการเมืองทั้งในกลุ่มคณะราษฎรเองและระหว่างผู้สนับสนุนนายปรีดีฯ กับรัฐบาล พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงโต้แย้งเป็นพระบรมราชวินิจฉัยว่าโครงการนี้เป็นโครงการอันเดียวกับที่ประเทศรัสเซียใช้อยู่¹ สาเหตุที่พระยามโนปกรณัมไม่อาจยืนอยู่ใน "จุดยืน" ของการประสานรอยร้าวได้อีกต่อไปไม่มีหลักฐานที่เป็นข้อมูลมาแสดงถึงเหตุผลได้กระจ่างนัก นอกจากจะใช้ทฤษฎีของการเปลี่ยนแปลงสังคมที่เปลี่ยนแปลงอย่างไม่หยุดยั้ง สภาพสังคมที่อยู่ในช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อระหว่างระบบเก่าระบบใหม่ที่มีพลังเก่าและพลังใหม่ปะทะกันอยู่เสมอ ช่วงชีวิตส่วนใหญ่ของพระยามโนฯ ซึ่งเริ่มรับราชการมาตั้งแต่ปลายสมัยรัชกาลที่ 5 และพระยามโนฯ นั้น โดยส่วนตัวก็เจริญเติบโตทางตำแหน่งฐานะบรรดาศักดิ์มาจากกระบวนเดิม จึงย่อมมีพลังเก่าตกค้างอยู่เป็นอันมากทั้งๆ ที่พระยามโนฯ จะมีได้เป็นบุคคลในวรรณะของฝ่ายเจ้าก็ตาม แต่เนื่องจากธรรมชาติของพระยามโนฯ ในการแสดง ความคิดเห็นต่อโครงการเศรษฐกิจของนายปรีดีฯ ยังมีอาจที่จะยอมรับการเปลี่ยนแปลงใหม่ ๆ ได้ทั้งหมด² ประกอบกับโครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคมที่ยังคงอยู่กับพันธนาการแบบศักดินาอย่างเหนียวแน่น ทำให้พระยามโนฯ แยกแยกกับคณะราษฎรในที่สุด อย่างไรก็ตามลำพังพระยามโนฯ เพียงบุคคลเดียวคงจะไม่ทำให้พลังปฏิกริยาต่อคณะราษฎรเห็นเป็นรูปร่างขึ้นมาได้ ความขัดแย้งในหมู่ราษฎรด้วยกันเอง ซึ่งส่วนหนึ่งมีฐานอำนาจทางทหารยกได้หันกลับมาทำให้พระยามโนฯ และฝ่ายต่อต้านคณะ

¹ โปรดพิจารณาดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน ศิริ เปรมจิตต์, พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงโต้แย้งเค้าโครงเศรษฐกิจของ นายปรีดี พนมยงค์ (กรุงเทพมหานคร : ม.ป.ท., 2516)

² ดูเพิ่มเติมใน เดือน นุนนาค, ท่านปรีดีฯ บุรุษอาวุโสผู้วางแผนเศรษฐกิจไทยคนแรก (พระนคร : สำนักพิมพ์เสริมวิทย์บรรณาการ, 2500).

ราษฎรรวม เป็นกลุ่มปฏิกริยาได้อย่าง เข้มขันมากขึ้น อันเป็น เรื่องที่จะได้กล่าวต่อไป¹

ความขัดแย้ง เกี่ยวกับโครงการ เศรษฐกิจนำไปสู่ความตึงเครียดในคณะรัฐมนตรี และสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร พระยามโนฯ ได้ตัดสินใจประกาศพระราชกฤษฎีกาปิดสภาผู้แทนราษฎรและงดใช้รัฐธรรมนูญบางมาตราในวันที่ 1 เมษายน 2476 ติดตามด้วยการออกพระราชบัญญัติว่าด้วยคอมมิวนิสต์ พุทธศักราช 2476 ในวันที่ 2 เมษายนในปีนั้นเอง ซึ่งพระราชบัญญัตินี้มีบทลงโทษผู้ก่อให้ เกิดคอมมิวนิสต์และมีการออกคำสั่งห้ามข้าราชการ และสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร เข้า เป็นสมาชิกสมาคมที่เกี่ยวกับการเมือง ปฏิกริยานี้เป็น เรื่องขัดแย้งมากในอันที่จะปิดกั้นบทบาทของคณะราษฎร ทั้งนี้เพราะสมาคมทางการเมือง ในเวลานั้นมีอยู่เพียงสมาคม เดียวคือสมาคมคณะราษฎรนั้นเอง²

ความขัดแย้งหรือแรงปะทะทวนกระแสประวัติศาสตร์จากพระยามโนฯ เป็นไป ได้ไม่นานนักในวันที่ 20 มิถุนายน 2476 พ.อ.พระยาพหลา พ.ท.หลวงพิบูลา น.ท.หลวงศุภชลาศัย ได้ทำรัฐประหารขับไล่รัฐบาลพระยามโนฯ ได้สำเร็จ บุคคลหลายคนที่เคยสนับสนุนพระยามโนฯ อาทิเช่น พ.อ.พระยาทรงสุรเดชถูกกีดกันออกจากวงการเมือง และด้วยพลังปฏิกริยาต่อระบอบใหม่ กบฏบวรเดช เป็นเหตุการณ์ที่สะท้อนให้เห็นปฏิกริยาที่ก่อตัวถึงระดับ ในขั้นสูงและนำไปสู่การใช้กำลังปะทะประหัตประหารกันในทางการเมือง

¹ มีตั้งข้อสังเกตว่า พระยามโนปรารถนาคิดว่าน่าจะเป็นบุคคลแรกที่ก่อให้เกิดความยุ่งยากในการพัฒนากระบวนการระบอบประชาธิปไตย การคัดเลือกพระยามโนฯ มาเป็นนายกรัฐมนตรีคนแรก พระยามโนฯ จึงกลายเป็นบุคคลแรกที่ทำให้ความแปดเปื้อนให้กับระบอบประชาธิปไตย ทิศนะเช่นนี้โปรดดูใน สุพจน์ ด้านตระกูล, ข้อเท็จจริงบางประการเกี่ยวกับรัฐประหาร ๒๔๗๕ (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ประจักษ์การพิมพ์, 2515), หน้า 29.

² เกียรติชัย พงษ์พาณิชย์, "การปฏิวัติ 2475" ใน สัตว์การเมือง, ชัยอนันต์ สมุทวณิช เศรษฐพร อูศรีพิทักษ์ และแสวง รัตนมงคลมาศ, บรรณาธิการ (พระนคร : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2514), หน้า 61.

ในระหว่างวันที่ 11-25 ตุลาคม 2476¹ ไม่ว่าจะมีการพิจารณาว่ากบฏบวรเดชว่าน่า
จะเรียกว่าคณะกู้บ้านกู้เมืองหรือมีความต้องการให้รัฐบาลดำเนินการบริหารประเทศแบบ
ประชาธิปไตยอย่างแท้จริง² หรือพิจารณาว่ากบฏบวรเดชเป็นเรื่องความขัดแย้งภายใน
วงการทหาร ที่ทหารได้รับผลกระทบกระเทือนจากผลประโยชน์ของกลุ่ม (corporatism)
ในกรณีเกี่ยวกับการถูกดูถูกตำแหน่งหรือขบประมาณก็ตาม³ เนื้อหาของกบฏบวรเดชนั้น
ยังเป็น เรื่องของการโต้กระแสวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคมนั่นเอง ดังที่นายทหารที่
เข้าร่วมในกระบวนการกบฏบวรเดชครั้งนี้ด้วยนั้น เมื่อมีโอกาสประชุมพบกับพระวรวงศ์
เธอพระองค์เจ้าบวรเดช มักจะสอบถามต่อพระองค์ท่านและสอบถามในหมู่ทหารพวก
เดียวกันอยู่เสมอว่า "ในหลวง ร.7 ท่านเห็นด้วยหรือไม่ ท่านทราบหรือไม่ ท่านมี
พระราชประสงค์พอพระทัยต่อการกระทำของพวกเราหรือไม่"⁴ พระวรวงศ์เธอพระ
องค์เจ้าบวรเดชมักจะคร่ำครวญคำตอบเหล่านั้นเพียงสั้นๆ ว่า "ไม่ได้ติดต่ออะไรเลย แต่

¹ ปรอดดูสา เหตุของกบฏบวรเดชที่ชี้ให้เห็นถึงความไม่พึงพอใจจากฝ่ายเชื้อ
พระวงศ์ที่มีต่อคณะราษฎรได้ใน นิคม จารุมณี, "กบฏบวรเดช พ.ศ. 2476" (วิทยา
นิพนธ์ปริชญ์พินิจพิศิต แผนกวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,
2519), หน้า 13-16.

² ชัยอนันต์ สมุทวณิช, 14 ต.ค. คณะราษฎรกับกบฏบวรเดช (กรุงเทพฯ
นคร : โรงพิมพ์สมาคมสังคมศาสตร์, 2517), บทสรุป.

³ สุจิต บุญบงการ, "การแทรกแซงทางการเมืองของทหารไทย" ใน ทหารกับ
การเมือง : วิเคราะห์เปรียบเทียบ, กมลลา สุขพานิชและวุฒิชัย มูลศิลป์, บรรณาธิการ
(กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์แห่งการพิมพ์, 2523), หน้า 226-256.

⁴ สัมภาษณ์พระภิกษุหลวงคาสมันติ อดีตนายทหารนักบินที่โคราช คราวกบฏ
บวรเดชและได้เดินทางโดยอาศัยม้าหลมหนีเจ้าหน้าที่รัฐบาลไปอยู่ในเขมร เวียดนาม
พร้อมกับผู้เกี่ยวข้องอีกหลายนาย, 10 กรกฎาคม 2525.

เชื่อว่าคงทรงเห็นชอบด้วย¹ ความพ่ายแพ้ของฝ่ายเจ้าในรูปกบฏบวรเดชครั้งนี้ได้ทำให้
 หลังของระบอบเดิมอ่อนตัวลง เป็นอันมาก เมื่อรัฐบาลได้ดำเนินการปราบปรามอย่างรุนแรง
 ทั้งมีการสังปลดไล่ออกจากราชการเป็นจำนวนมาก นายทหารในกองทัพบกที่เข้าร่วม
 กบฏในครั้งนี้ หากไม่ถูกปลดก็ถูกโยกย้ายกันครั้งใหญ่ นายทหารหลายคนที่มีพฤติกรรม
 เป็นปฏิปักษ์ต่อคณะราษฎรถูกลดบทบาทหรือตัดทอนอิทธิพลลง² จนในที่สุดชุมกำลังทางกอง
 ทหารก็ตกอยู่ในมือของคณะราษฎรเกือบหมดสิ้น

ปฏิกริยาจากฝ่ายเจ้าในชั้นแตกหักปรากฏขึ้นเมื่อพระบาทสมเด็จพระปกเกล้า
 เจ้าอยู่หัวทรงประกาศสละราชสมบัติ ในวันที่ 2 มีนาคม พ.ศ. 2477 และนับตั้งแต่
 นั้นมาฝ่ายเจ้าก็หมดบทบาทลงอย่างสิ้นเชิง ตลอดรัชกาลพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
 อานันทมหิตล ซึ่งพระองค์ยังทรงพระเยาว์อยู่นั้น สภาผู้แทนราษฎรได้ตั้งคณะผู้สำเร็จ
 ราชการแทนพระองค์หลายชุด ส่วนมากเป็นบุคคลที่ตกอยู่ภายใต้อำนาจของคณะราษฎร³
 หรือไม่ก็เป็นบุคคลในคณะราษฎรนั่นเอง ดังกรณีการแต่งตั้งนายปรีดี พนมยงค์ เป็นผู้
 สำเร็จราชการในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นต้น บทบาทของฝ่ายเจ้าจึงลดลง
 ไปมากและประกอ้อมกับในช่วงที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวยังทรงรับการศึกษาอยู่ ณ
 ต่างประเทศเป็นเวลาส่วนใหญ่ เมื่อพระองค์เสด็จนิวัติมาเมืองไทยไม่นานเท่าไรก็เกิด
 กรณีสวรรคตในวันที่ 9 มิถุนายน พ.ศ. 2489 ในที่สุด

¹ ร.อ.หลวงไหม รอนราญ, เมื่อข้าพเจ้าก่อการกบฏ (ม.ป.ท. : ม.ป.ป.),
 หน้า 156.

² ไปรดศึกษาရေးလေးဗျေထိအာဟကရေမိဝ်ဂ်းလ်းဒီထီလ်း, พระยาศรารักษ์พิพัฒน์,
 ฝันร้ายของข้าพเจ้า (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์บรรณาการ, 2508).

³ ขอให้ศึกษากรณีการแต่งตั้งกรมหมื่นอนุวัณจาตุรนต์ และพระเจ้าวรวงศ์เธอ
 พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภาเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ในศุภวัตต์และ นค เชื้อ-
 ชาลิต, เมืองไทยในระบบรัฐสภา (ม.ป.ท. : ม.ป.ป.), หน้า 47-50.

การสละราชสมบัติของรัชกาลที่ 7 ได้มีผู้กล่าวถึงกันอยู่มากแล้ว¹ ในแนวโน้มนั้น ส่วนใหญ่ที่เห็นว่าพระองค์ไม่พอพระทัยต่อคณะราษฎรที่ไม่ได้จัดให้การ เมือง เป็นประชาธิปไตยโดยเท่าที่ควร ซึ่งแม้แต่สมาชิกคณะราษฎร นายปรีดีฯ ยังยอมรับ เป็นนัยเกี่ยวกับบทเฉพาะกาลของรัฐธรรมบัญญัติฉบับ 10 ธันวาคม พ.ศ. 2475 ว่าเพราะ "เป็นระยะหัวเลี้ยวหัวต่อ ซึ่งจะเป็นทางนำสู่ประชาธิปไตยอย่างเต็มที่"² อย่างไรก็ตามการขัดแย้งระหว่างพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวกับคณะรัฐบาลในเวลานั้นไม่เพียงเฉพาะเรื่อง "ไม่เป็นประชาธิปไตยอย่างพอเพียง" แต่ยังมีสาเหตุอื่นๆ อีกหลายประการอย่างกรณีเช่น พระองค์ทรงไทรนินัสที่รัฐบาลไม่ยอมตามพระราชประสงค์ที่จะให้ทหารรักษาวังมีอาวุธ เช่นเดียวกับทหารราบหรือในกรณีที่รัฐบาลได้เสนอร่างพระราชบัญญัติอากรมรดก และพระองค์ทรงเข้าพระราชหฤทัยว่ารัฐบาลพยายามที่ดึงเอาความครอบครองกรมพระคลังข้างที่ไปจากพระองค์³

อย่างไรก็ตามพระราชบันทึกของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวก่อนการสละราชสมบัติและพระราชหัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงประกาศสละราชสมบัติ ได้สะท้อนให้เห็นถึงความที่พระองค์ทรงเข้าพระราชหฤทัยในแนวคิดและกลไกของระบอบประชาธิปไตย โดยเฉพาะอย่างยิ่งระบอบประชาธิปไตยแบบรัฐสภาได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้พระราชบันทึกและพระราชหัตถเลขาดังกล่าวยัง เป็นการสะท้อน

¹ ไปรอดู นัยนา หงษ์ทองคำ, "พระปกเกล้าฯ กับคณะราษฎร" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยบูรพา 2520) และชาติ เจริญกระสินธุ์, เบื้องหลังพระปกเกล้าฯ สละราชสมบัติ (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วิถียานุกูล, 2518).

² ปรีดี พนมยงค์, "เกี่ยวกับการก่อตั้งคณะราษฎรและระบบประชาธิปไตย" ใน รัฐศาสตร์ 17, คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, รวบรวม (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เจริญวิทย์การพิมพ์, 2517), หน้า 271.

³ ชัยอนันต์ สมุทวณิชและชัชติยา กรรณสูตร, เอกสารการเมืองการปกครองไทย, หน้า 375-376.

ให้เห็นถึงรูปธรรมของระบบการปกครองในช่วงขณะนั้นได้ตีได้อีกใตหนึ่งด้วย¹ ซึ่งเมื่อรวมกับระยะเวลาทางประวัติศาสตร์ที่ผ่านมาจนถึงปี 2490 เราจะสามารถถอดออกเป็นรูปธรรมที่เห็นได้ชัดเจนในหัวข้อถัดต่อไป

2. ความแตกแยกภายในคณะราษฎร

ในทุกขบวนการความขัดแย้งภายในขบวนการ เป็นเรื่องไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ ทั้งนี้ย่อมเป็นไปตามกฎธรรมชาติแห่งความขัดแย้งที่มีอยู่ในกลุ่มและสังคมมนุษย์ คณะราษฎรก็เช่นเดียวกับขบวนการอื่นๆ ที่ประสบกับความขัดแย้งภายในขบวนการอันมีต้นตอมาจากการขาดเจตจำนงร่วมทางอุดมการณ์อย่างเด่นชัด เมื่อศัตรูร่วมหรือฝ่ายเจ้าหมัดบทบาทลงความแตกแยกก็เริ่มต้นขึ้นผนวกกับจิตสำนึกหรือทัศนคติทางสังคมที่สะท้อนมาจากโครงสร้างความสัมพันธ์การผลิตที่ไม่ได้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม ทำให้ความขัดแย้งภายในขบวนการ เป็นไปอย่างรวดเร็วและขยายออกในระดับของความรุนแรง ความขัดแย้งภายในขบวนการคณะราษฎรในช่วงแรกนี้มีข้อน่าสังเกตว่า เป็นความขัดแย้งที่ยังมิได้มีผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจเข้ามาเกี่ยวข้องนัก เพราะรูปแบบความสัมพันธ์แบบนายทุนร่วมมือกับขุนนางที่มีจากสามัญชนยัง เป็นไปไม่เด่นชัด ขุนนิยมขุนนางที่มีอยู่ก็ เป็นทุนนิยมขุนนางจากชนชั้นศักดินาเป็นส่วนใหญ่ ดังนั้นความขัดแย้งของบุคคลต่าง ๆ ในคณะราษฎรจึงน่าจะเป็นความขัดแย้งในวิถีความคิดเห็นในทางการเมืองหรือขัดแย้งในเรื่องเกี่ยวกับทัศนคติจิตสำนึกทางการเมืองมากกว่าความขัดแย้งที่มาจากรากฐานผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ

ความขัดแย้งภายในกลุ่มคณะราษฎรได้มีการศึกษาโดยการพิจารณาจากความขัดแย้งระหว่างกลุ่มขุนนางเก่ากับกลุ่มคณะราษฎรหัวก้าวหน้า ความขัดแย้งภายในกลุ่ม

¹ โปรดดูใจความสำคัญในเรื่องนี้ได้ ในภาคผนวก ก.

² ดู รายละเอียดในเรื่องนี้ใน สมปอง คงชัย, "วิกฤตการณ์ทางการเมืองของไทยระหว่างปี พ.ศ. 2476-2481" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2520).

ทหารบก ความขัดแย้งระหว่างฝ่ายผู้นำทหารบกและผู้นำฝ่ายพลเรือนและความขัดแย้งภายในกลุ่มผู้นำพลเรือนอื่น เป็นการจัดแบ่งบุคคลตามลักษณะแนวความคิดและสายงานอาชีพ ซึ่งควบคุมสืบสาวในการพิจารณาไปถึงความแตกต่างในฐานะกลุ่มบุคคลที่มีพื้นฐานครอบครัว การศึกษาและสถานภาพที่แตกต่างกัน¹ การศึกษาถึงความขัดแย้งภายในคณะราษฎรดังกล่าวข้างต้น ก่อนข้างจะสมบูรณ์และเท่ากับ เป็นการย้ำหรือเน้นให้เห็นว่าคณะราษฎรขาดอุดมการณ์ร่วมโดยที่ยังไม่มีข้อตกลงร่วมกันในแนวคิด กลไกของระบอบประชาธิปไตย รวมทั้งรูปแบบทาง เศรษฐกิจและสังคมตั้งแต่ก่อนหน้าการเปลี่ยนแปลงการปกครอง เสียอีก ดังที่ได้กล่าวมาข้างแล้วในบทก่อนๆ สำหรับการเตรียมเรื่องเกี่ยวกับกลไกทางการเมืองก็เช่นเดียวกัน ปรากฏว่าไม่อาจจะตกลงกันได้ เพราะดูเหมือนต่างคนต่างก็อยากจะพูดถึงในสิ่งที่ตนถนัด ผลที่สุดคือผลสรุปไม่อาจจะทำได้ ดังผลไทประยูรฯ เล่าให้ฟังว่า

. . . ส่วนพระยาทรงสุรเดชนั่งฟังนายปรีดี หมมยงค์ สาธยายเรื่องลัทธิเศรษฐกิจอยู่ชั่วโมงเศษ เอาหลักเศรษฐกิจของ ชาร์ลส์จีดา และใครต่อใคร อีกมาบรรยายว่า ต้องการมาฟัง เรื่องการร่างคอนสติวชันระบบการปกครองบ้านเมืองที่มีสภา และพระเจ้าแผ่นดินภายใต้กฎหมายอย่างอังกฤษ ส่วนเรื่องลัทธิเศรษฐกิจอะไรต่างๆ ไว้ไปว่ากันทีหลัง พูดคุยสามยกสามราแล้ว ก็ลุกออกมาบ่นกับข้าพเจ้าว่า "คุณยูร หลวงประดิษฐา ของลื้อจูจะร้อนริษายัญญามาก พูดนอกเรื่อง อ้าวะเลยตัดบทไปว่าให้ไปร่างคอนสติสชันแบบอังกฤษมาให้ดู" บ่นว่าร้อนและยุ่งซุ่ม แล้วก็ลาพากันขึ้นรถกลับไป . . ."²

ผลไทประยูรฯ เล่าตอนหลวงประดิษฐา นำรัฐธรรมนูญฉบับแรกขึ้นพูดเกล้าถวาย เพื่อให้พระองค์ลงพระปรมาภิไธยอีกว่า³

¹ ดูการวิเคราะห์แนวนี้ใน วิद्या นโนพิทักษ์, "ความขัดแย้งภายในคณะราษฎร" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต แผนกวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2520), บทที่ 2, 3 และ 4.

² พล.ท.ประยูร ภมรมนตรี, บันทึกเรื่องราวการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475, หน้า 42-43.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 46-47.

. . . หลวงประดิษฐฯ นำรัฐธรรมนูญขึ้นมาทูลเกล้าฯ ถวายได้ทรงพิจารณา
รู้สึกพระองค์สนใจทรงอ่านด้วยความพิถีพิถะระห์ ครั้นแล้วรู้สึกวาทรงอ้าอิง
ในข้อความบางประการ ซึ่งในที่สุดก็ทรงรับสั่งตามพระยาทรงสุรเดชว่าได้
อ่านรัฐธรรมนูญฉบับนี้มาก่อนแล้วหรือยัง พระยาทรงสุรเดชมกราบทูลว่ามีได้
อ่านแล้วหันมาถามข้าพเจ้าว่า คุณประยูรฯ ได้อ่านมาบ้างหรือเปล่า ข้าพเจ้า
ก็เรียนว่าไม่ได้อ่านเพราะไม่ใช่หน้าที่โดยเฉพาะ แต่ท่านเจ้าคุณทรงสุรเดช
ก็ได้มี ระมุขกำชับหลวงประดิษฐไว้มั่นคงแล้ว ให้ร่างรัฐธรรมนูญตามแบบอังกฤษ
ซึ่งมีพระมหากษัตริย์อยู่ภายใต้ระบอบรัฐธรรมนูญ จึงทรงรับสั่งว่าถูกต้องแล้ว
ต้องการจะให้ เป็น เช่นนั้น แต่เรื่องอะไรกันจึงจะต้องใช้คำแทน เสนาบดีว่า
"คณะกรรมการราษฎร" ซึ่งเป็นแบบรัสเซียแบบคอมมิวนิสต์ พระยาทรงสุรเดช
รู้สึกตะลึงอึ้งอยู่ครู่หนึ่งแล้วลุกขึ้นถวายคำนับว่า "ข้าพระพุทธเจ้าขอพระราช
ทานสารภาพผิด ข้าพเจ้ามิได้อ่านมาก่อน ฉะนั้นข้าพระพุทธเจ้าขอพระราชทาน
อภัยและขอถวายสัตย์ว่าจะไปร่างมาใหม่ให้เป็นไปตามพระราชประสงค์ทุกประการ
. . . พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ทรงนั่งอึ้งอยู่ครู่หนึ่งนำพระเนตรมุ่น รู้สึก
อึดอัดพระทัยเป็นอย่างยิ่งแล้วรับสั่งว่า "ถ้าพระยาทรงสุรเดชรับรองว่าจะแก้กัน
ใหม่ฉันก็จะยอมเชื่อพระยาทรงฯ แต่อย่างไรก็ตาม วันที่หัวเด็ดตีนขาดก็ไม่ยอม เช่น"
แล้วขอให้ เป็นวันที่ 27 คือต่อจากนั้นไปอีกสองวัน แล้วก็เสด็จขึ้นพากเราทุกคน
ต่างก็ตะลึงพรึงเพริดทยอยกันออกไปยืนที่ลานพระราชวัง พระยาทรงฯ ยืนนำ
หลวงประดิษฐฯ ว่า "คุณหลวงห้าป่นยีไม่ทำตามที่ยบอกกล่าวกันไว้ ทำอะไรนอก
เรื่อง ลีบหายป่นยี" พระยาทรงฯ พูดอย่าง เคืองแค้นแล้วรีบเดินไปขึ้นรถ เป็น
อันว่าความสัมพันธ์ระหว่าง พ.อ.พระยาทรงสุรเดชกับหลวงประดิษฐมธุธรรมได้
แตกสลายไปอย่างไม่มีทางที่จะประสานกันได้ตั้งแต่เวลานั้น"

สิ่งที่ผลโท ประยูรฯ นำมาเล่าให้ฟังนี้แสดงให้เห็นว่า ปรีดีฯ หรือแม้แต่พระยา
ทรงสุรเดชฯ ต่างก็ยึดถือความคิด เห็นของคนเป็นสำคัญ ดังที่ต่อมาพระยาทรงสุรเดชกับ
พระยาพหลพลพยุหเสนาจะมีการขัดแย้ง เกี่ยวกับการสั่งราชการที่ก้าวกำกัณอยู่เสมอๆ บาง
ครั้งมีผู้ตั้งข้อสงสัยเกิดว่า พระยาทรงฯ ได้สั่งราชการโดยไม่ปรึกษาพระยาพหลฯ กระทำ
ไปในลักษณะเผด็จการคนเดียว¹ จนถึงกับมีการต่อต้านนำไปสู่การขาดหนทางซึ่งกันและกัน
ในที่สุดพระยาทรงสุรเดชก็ถูกลดบทบาทอำนาจทางการเมืองลงไป เมื่อกลุ่มพระยาพหลฯ

¹ เสถียร ตุ๊กไสภณ, ชีวิตทางการเมืองของพระยาฤทธิอัคเนย์ (พระนคร :

ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากนายทหารหนุ่ม พ.ท. หลวงพิบูลสงครามก้าวขึ้นมามีอำนาจอย่างเต็มที่ภายหลังจากปราบขบถบวรเดชและเมื่อหลวงพิบูลฯ ได้ก้าวขึ้นมาดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีในปี พ.ศ. 2461 พระยาทรงฯ ก็ถูกบีบบังคับให้เดินทางออกนอกประเทศและไปลี้ภัยชีวิตอยู่ในอินโดจีนในปี พ.ศ. 2467

ในหมู่คณะราษฎรมิได้มีการขัดแย้งกันเฉพาะในหมู่ผู้นำฝ่ายทหารเท่านั้น แต่ยังสามารถมีความขัดแย้งระหว่างผู้นำฝ่ายทหารกับผู้นำฝ่ายพลเรือนรวมอยู่ด้วย ความขัดแย้งระหว่างพระยาทรงฯ กับพระยาพหลฯ อาจจะเป็นความขัดแย้งอันอาจจะวิเคราะห์ได้ทั้งในเรื่องการทำงานที่เกี่ยวกับการทหารและในเรื่องของการทวนกระแสประวัติศาสตร์ ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว แต่สำหรับการขัดแย้งระหว่างหลวงพิบูลสงครามกับนายปรีดี เป็นการขัดแย้งที่แสดงถึงเบื้องหลังจิตสำนึกของแต่ละคนได้เป็นอย่างดี กล่าวคือในขณะที่จิตสำนึกของจอมพล ป. เน้นหนักไปในทางรวบรวมอำนาจเด็ดขาดอยู่แต่เพียงผู้เดียว สนับสนุนรัฐบาลฝ่ายอำนาจ ทางด้านนายปรีดีฯ กลับสนับสนุนรัฐบาลฝ่ายพันธมิตรถึงกับจัดตั้งกลุ่มเสรีไทยต่อต้านฝ่ายญี่ปุ่นอยู่ลับๆ ในช่วงระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 การที่กล่าวว่า จอมพล ป. มีจิตสำนึกทางด้านอำนาจนิยมนั้น เป็นคำกล่าวที่อาศัยจากผู้ที่เกี่ยวข้องกับจอมพล ป. อย่างใกล้ชิดในฐานะคณะรัฐมนตรีและเพื่อนสนิทร่วมรุ่นโรงเรียนนายร้อยด้วยกัน พล.ต.อ.หลวงอดุล อดุลเดชจรัส เล่าให้ฟังว่า

... "การเดินนโยบายของจอมพล ป. เน้นหนักไปในทางรวบรวมอำนาจเด็ดขาดมาอยู่ในกำมือ ทั้งนี้เนื่องจากได้สังเกตการณ์เคลื่อนไหวและพฤติกรรม เช่น คนที่ร่วมในคณะรัฐมนตรีผู้ใดจะแสดงความคิดเห็นได้แม้ข้อยกเว้นของ จอมพล ป. แม้แต่ทำโดยมีเหตุผลและบริสุทธิ์ใจ จอมพล ป. ก็ไม่พอใจบางครั้งราวถึงกับให้ลาออกจากตำแหน่งก็มี เป็นอันว่าความคิดเห็นของจอมพล ป. นั้น ใครจะคัดค้านหรือท้วงติงอะไรไม่ได้ เป็นไม่พอใจกันทั่วทั้งตัวข้าฯ ก็โดนเข้าเช่นเดียวกัน . . .

... จนในที่สุดไม่มีรัฐมนตรีใดกล้าทักท้วงความคิดเห็นของ จอมพล ป. จนถึงขั้นแตกหักในที่ประชุมคณะรัฐมนตรีนั้น ถ้ารัฐมนตรีใดคัดค้านก็ดี หรือนิ่งเฉยก็ดี จอมพล ป. ก็โกรธแค้นถ้าใครเห็นชอบด้วยหรือสนับสนุนความคิดเห็นของ

จอมพล ป. จอมพล ป. ก็พอใจ”¹

บางทีเราอาจจะอ้างทัศนคติของจอมพล ป. แบบนี้น่าจะมาจากกระบวนการเรียนรู้ (socialization) อันยาวนานในชีวิตทหารจึงทำให้ จอมพล ป. มีทัศนคติแบบอำนาจนิยม แต่สิ่งที่น่าคิดก็คือ พล.ต.อ.หลวงอดุลฯ ซึ่งเรียนร่วมอยู่กับ จอมพล ป. มาตั้งแต่เล็ก ทำไมจึงมีทัศนคติที่แปลกแตกต่างออกไปจากจอมพล ป. มากทั้งๆ ที่จอมพล ป. ก็เคยไปเรียนต่างประเทศและ พล.ต.อ.หลวงอดุลฯ ไม่ได้ไปเรียนต่างประเทศเหมือนกับจอมพล ป. เมื่อเราพิจารณาถึงประเด็นนี้บางทีทฤษฎีเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้ไม่อาจที่จะนำมาวิเคราะห์พฤติกรรมของผู้นำไทยได้พอเพียง ปัญหาจึงมีอยู่ว่าอะไรที่น่าจะเป็นสาเหตุสำคัญที่อยู่เบื้องหลังทัศนคติแตกต่างกันนี้อันมีผลต่อความแตกแยกในหมู่คณะราษฎร ในเรื่องนี้มีทัศนะของ พล.ต.อ.หลวงอดุลฯ เองที่ให้ข้อสังเกตไว้อย่างน่าฟังและน่าที่จะมีการวิเคราะห์สานต่อในรูปทฤษฎีพฤติกรรมของผู้นำไทยต่อไปว่า

“ตามความสังเกตของข้าพเจ้าเห็นว่า จอมพล ป. มีนิสัยขี้อิจฉาริษยาคน และมีนิสัยขี้อวดสงสัย ใครเด่นขึ้นมาแม้แต่จะได้ทำคุณงามความดี จอมพล ป. ก็อิจฉาและหาทางกีดกัน . . . มีเหตุผลหลายประการดังนี้ ข้าพฯ จะได้ให้การต่อไป กล่าวคือเมื่อจอมพล ป. ได้แต่งตั้งให้เป็นนายกรัฐมนตรีในเบื้องต้นนั้นตามทางสังเกตและการสืบสวนของข้าพฯ สังเกตได้ว่าในคณะผู้ก่อการ และคณะรัฐมนตรี ข้าราชการและประชาชนทั่วไป รู้สึกเลื่อมใสในนโยบายและการบริหารราชการ แต่ครั้งเมื่อมีการฉันทาต่ออินโดจีนแล้ว หลวงพิบูลสงครามได้รับยศให้เป็นจอมพลต่อแต่นั้นมาอีกประมาณสัก ๑ เดือน ตามความสังเกตและความรู้สึกของข้าพฯ สังเกตว่าจอมพล ป. ได้ทงในแนวความคิดความเห็นความรู้สึกของตัวเป็นที่ตั้ง ความคิดความเห็นของรัฐมนตรีที่ได้ให้ความคิดเห็นด้วยวิสุทธิใจก็ดี การศึกเดือนของบรรดาเพื่อนฝูงที่เห็นว่าการกระทำนั้นไม่ชอบก็ดี จอมพล ป. มักจะไม่ใคร่เอาใจใส่ถึงแต่อารมณ์ของตัวเป็นที่ตั้ง ทั้งนี้ก็ด้วยจอมพล ป. คิด

¹ สุพจน์ คำนครระกูล, พล.ต.อ.อดุล อดุลเดชจรัสพูดถึงข้อเท็จจริงทาง

ประวัติศาสตร์เกี่ยวกับ นายปรีดี พนมยงค์ และ จอมพล ป.พิบูลสงคราม (กรุงเทพฯ:

มหานคร : โรงพิมพ์ศิริการพิมพ์, 2522), หน้า 69-70.

ทนงว่า ตัวนั้นเป็นผู้มีความรู้ความคิดดียิ่งกว่าผู้อื่น และนอกจากนี้แล้วอาจ
 เป็นได้ด้วยเส้นประสาทของจอมพล ป. อาจพิการด้วยเหตุบางประการ เช่น
 จากการถูกยิงถูกวางยาพิษหลายครั้ง จึงเกิดความระแวงสงสัยไม่เชื่อถือใน
 บุคคลอื่นๆ แม้แต่คนที่เคยอยู่ใกล้ชิดและไว้วางใจกันมา นอกจากเหตุนี้แล้ว
 ตามความสับสนและความสับสนของข้าฯ ก็ยังปรากฏต่อไปว่า จอมพล ป.
 มักชอบคนประจบสอพลอ แต่ผู้ที่ไม่ประจบสอพลอนั้น มักเป็นผู้ที่ใจกว้างและมี
 ชื่อเสียงไม่ต่ำไม่เป็นที่เคารพของผู้อื่น บุคคลเหล่านี้คือเอาจอมพล ป. เป็นที่
 พึ่ง เพราะถ้าปราศจากจอมพล ป. แล้วตัวก็ต้องพ้นจากตำแหน่งหน้าที่ต่างๆ
 ไป แต่ถ้าบุคคลใดซึ่งเป็นคนหลักแหลมรู้เท่าถึงการกบฏของจอมพล ป. แล้วจอม
 พล ป. ก็มักไม่ไว้วางใจ แม้ผู้นั้นจะมีความสามารถเป็นที่นิยมชมชอบของผู้อื่น
 ก็ต้องเป็นผู้ที่อยู่ในสายตาและความสับสนของจอมพล ป. แล้วก็พยายามที่จะ
 กระทำด้วยประการใดๆ ให้ผู้นั้นขาดความนิยม เลื่อมใสลงไป ผู้ที่ประจบสอพลอ
 และเป็นผู้ที่จอมพล ป. ไว้วางใจนั้น เท่าที่ข้าฯ ได้สังเกตพบเห็นมี พล.ท.
 พระวิชัยยุทธ เตชะคดี พล.ท.พระประจันตนิกร หลวงวิจิตรวาทการ หลวง
 สาธุประพันธ์ หลวงยุทธศาสตร์โกศล เป็นต้น นอกจากดังกล่าวแล้ว ความ
 มักใหญ่ใฝ่สูงของจอมพล ป. ยังมีอีกหลายประการ เช่น เมื่อคราวที่จะพระราช
 ทานยศจากพลตรีเป็นจอมพลนั้น ถ้าดูเพียงแค่เงินๆ แล้ว จอมพล ป. ดูไม่
 ดีในการที่จะรับยศถึงเพียงนี้ แต่ถ้าได้พิจารณาให้ลึกซึ้งลงไปแล้ว จอมพล ป.
 ก็มีความพอใจที่จะได้รับยศจอมพลนี้ ทั้งนี้เพราะเหตุว่าทางกระทรวงกลาโหม
 คงมิได้ขอยศให้จอมพล ป. เป็ดจอมพล พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา ซึ่งใน
 ขณะนั้นทรงตำแหน่งเป็นประธานคณะผู้สำเร็จราชการแผ่นดินได้มีรับสั่งให้ข้าฯ
 ไปเฝ้าแล้วรับสั่งถามข้าฯ ถ้าจะให้ยศพลตรีหลวงพิบูลฯ เป็นจอมพลจะขัดข้อง
 หรือไม่ ข้าฯ ได้ทูลชี้แจงว่า เรื่องนี้แล้วแต่จะทรงเห็นควร ทั้งนี้ก็เป็นเครื่อง
 แสดงให้เห็นว่าทางราชการมิได้ขอยศให้ถึงจอมพล แต่คงจะมีอะไรระดับเดือน
 ทางผู้สำเร็จราชการให้จำเป็นต้องพระราชทานยศให้ถึงจอมพล นอกจากนี้แล้ว
 จอมพล ป. อยากจะยกย่องตัวว่าสูงหรือเด่นกว่าผู้อื่น เช่น เมื่อคราวทางรัฐบาล
 อังกฤษจะให้ตราจอมพล ป. เท่ากับหลวงประดิษฐมนูธรรม แต่จอมพล ป.อยาก
 จะได้ให้สูงกว่า จึงได้ให้นายดิเรก ชัยนาม รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่าง
 ประเทศ ไปพูดกับเซอร์ไอไซโครอสบี อัครราชทูตอังกฤษว่า ให้รัฐบาลอังกฤษ
 ให้ตราสูงกว่าหลวงประดิษฐมนูธรรมขึ้นหนึ่ง แต่ก็ไม่เป็นผลสำเร็จ นี่ประการหนึ่ง
 ในการที่แต่งตั้งภรรยาให้มียศเป็นพันโททหารบกก็ดีและเป็นองครักษ์ด้วยก็ดี ตั้ง
 โรงเรียนนายร้อยหญิงและโรงเรียนนายสิบหญิงก็ดี ทั้งนี้โดยมีเจตนาว่าจะให้ภรรยา
 มีเกียรติยศสูงกว่าผู้อื่น ท่านเองเดียวกับคนที่อยากจะเป็น ในครั้งแรกที่จะขอยศ
 ให้ภรรยาเป็นพันโทเท่านั้น ความจริงได้ขอเป็นเพียงพันตรีเท่านั้น ในเบื้องต้น
 ของการขอยศให้ภรรยาได้มี พล.ต. เรือง วีระยุทธ กับ พล.ต.ต.ชวลอ ศรีศรา-

กร ไปหาข้าฯ ประรภาว่า ในการที่จะให้ยศแก่ภรรยาจอมพล ป. นั้น เป็นเรื่องไม่สมควรขอ ให้ข้าฯ ช่วยระงับ ข้าฯ ก็บอกว่าจะระงับได้อย่างไร เพราะมีเวลาอีกเล็กน้อยก็จะประกาศแล้ว ทั้งไม่ใช่หน้าที่ของตำรวจ เป็นหน้าที่ของวงการทหารจะเป็นการขัดใจกันเสีย แต่เมื่อเรื่องนี้ถึงทางกระทรวงกลาโหม ปลัดกระทรวงหรือรองปลัดกระทรวงได้ทำเรื่อง เป็นขอยศพันโทให้และยังได้เป็นองครักษ์อีกด้วย นิสัยจอมพล ป. เป็นผู้ที่แสดงว่า แม้คนจะได้สิ้นชีวิตไปแล้วก็หวังจะให้ เป็นประวัติศาสตร์ว่า ในสมัยที่ตนได้มีชีวิตอยู่ขึ้นได้ทำอะไรไว้บ้าง โดยเหตุนี้จึงได้จัดสร้างจังหวัดลพบุรีขึ้นใหม่ จัดสร้างจังหวัด เพชรบูรณ์ให้เป็นเมืองหลวง เปลี่ยนอักษรภาษาไทย แต่การสร้างจังหวัด เพชรบูรณ์ให้เป็นเมืองหลวงนั้น นอกจากจะได้เป็นประวัติศาสตร์สำหรับตัวแล้ว ก็มีเจตนาว่าถ้าถึงคราวจำเป็นที่จะต้องด้านทานผู้ใดแล้วก็จะใช้จังหวัดนี้เป็นที่ทำการด้านทานหรือเป็นที่ตั้งรัฐบาลต่อไป เมื่อต้นเดือนมิถุนายน 2486 พลเอกเจ้าพระยาพิชชา-เยนทรโยธิน ขณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ได้ให้ข้าฯ ไปเป็นพยานในเรื่องที่ท่านทำพิธีกรรม เรื่องมรดกของท่าน เมื่อทำเสร็จแล้วท่านเจ้าพระยาพิชชาเยนทร์ฯ ได้ประรภกับข้าฯ สองค่อสองว่า รู้สึกเป็นห่วงแผ่นดินและราชบัลลังก์ขอให้ข้าฯ ช่วยระมัดระวังแล้วท่านกล่าวเสริมต่อไปว่า หลวงพิบูลสงครามยังไม่ควรจะได้รับยศถึงขั้นจอมพล ควรจะเป็นพลเอกเป็นอย่างสูง เมื่อสงครามคราวนี้เสร็จแล้วจะให้จอมพลก็เป็นการสมควร การที่เจ้าพระยาพิชชาเยนทร์ฯ พูดกับข้าฯ ในเรื่องนี้ ข้าฯ คิดว่าท่านจะได้คิดถึงความมักใหญ่ใฝ่สูงของจอมพล ป. ในเรื่องนี้ข้าฯ ไม่เคยพูดหรือเล่าให้ใครฟังจนกระทั่งถึงเมื่อนายควงเป็นนายก ร.ม.ต. และจะตั้งคณะ ร.ม.ต. นั้น หลวงสินาคโยธารักษ์ได้ไปหาข้าฯ และได้กล่าวขึ้นว่าในการแต่งตั้งคณะรัฐบาลนี้ นายควง จะเอาเป็นรัฐมนตรีด้วย โดยเหตุที่ข้าฯ เป็นผู้มีชื่อเสียงและรอบรู้ในทางการเมืองจนถึงกับเจ้าพระยาพิชชาเยนทร์ฯ ก็ยังได้พูดฝากฝังแผ่นดินและราชบัลลังก์ไว้แล้ว จึงขอหาชื่อว่าจะควรได้รับหรือไม่ ข้าฯ จึงเอะใจขึ้นว่าในเรื่องที่เจ้าพระยาพิชชาเยนทร์ฯ พูดกับข้าฯ นี้ ข้าฯ ไม่ได้พูดกับใครเลย ข้าฯ จึงถามหลวงสินาคาว่ามาจากใคร หลวงสินาคา ก็ได้แต่ยืนยันว่ารู้มาแน่ แต่ก็ไม่ได้บอกว่ารู้อจากใคร นอกจากนี้ที่ทำให้นายกรัฐมนตรี ตามเก่าอีตามตุ๊กทำตราไก่ซึ่งเป็นปีเกิดของจอมพล ป. ขึ้นคิดไว้ทั่วทุกหนทุกแห่งและตามโรงพยาบาลนครก็ทำรูปคิดและฉายในจอภาพยนตร์ และมีการบรรเลงเพลงเคารพท่านองเดียวกับพระเจ้าอยู่หัว ในวันเกิดก็จะให้ประชาชนชกธงตราไก่¹

¹ เรื่องเดียวกัน. หน้า 103-108.

เราไม่อาจที่จะพิสูจน์เรื่องราวข้างต้นว่ามีความ เป็นจริงและถือว่าเป็นปัจจัย สำคัญอันดับสูงสุดถึงสาเหตุความแตกแยกในหมู่คณะราษฎร ข้อเสนอแนะมีเพียงว่าทัศนะ ของ พล.ต.อ.หลวงอดุลลา เป็นข้อสังเกตที่ควรจะมีการทำความเข้าใจกันให้ถ่องแท้ อย่างมีระบบวิธีวิจัยที่เหมาะสมต่อไป¹ และบางที่อาจจะเป็นสิ่งที่น่าสนใจและให้คำ ตอบต่อ "พรมแดนแห่งความรู้" อีกแนวทางหนึ่งสำหรับการวิเคราะห์การเมืองไทยก็ได้ ในที่นี้เราจึงเพียงสรุปในเบื้องต้นว่า ความขัดแย้งของคณะราษฎรนั้น เมื่อตัดประเด็น ปัญหาเรื่องอุดมการณ์รวมกันออกไปแล้ว จะเป็นการขัดแย้งในทัศนะความคิดเห็นต่อการ ปฏิบัติงานหรือบริหารราชการ พระยาทรงสุรเดชา ขัดแย้งกับพระยาพหลา ใน เรื่อง การบริหารงานในกองทัพ จอมพล ป. ขัดแย้งกับปรีดีฯ ตั้งแต่เรื่องนโยบายเรียกร้อง ดินแดนอินโดจีนจากฝรั่งเศส เรื่อยมาจนถึงการแตกแยกทางด้านความคิดเห็น เกี่ยวกับการ ดำเนินนโยบายกับญี่ปุ่นในสงครามโลกครั้งที่ 2 ความแตกแยกในหมู่ผู้นำคณะราษฎร นี้ นำไปสู่การพยายามรักษาอำนาจของตนในขณะเดียวกันก็พยายามหาทางกำจัดอำนาจ และอิทธิพลของฝ่ายตรงข้ามอยู่เสมอ มีข้อสังเกตที่ควรจะต้องตระหนักอยู่ว่า แม้จะมีความ แตกแยกกันเองและหาทางกำจัดอำนาจของฝ่ายตรงข้ามดังที่ได้กล่าวมาแล้วนั้น ทุกๆ ฝ่ายต่างก็ยังใช้บทบาทในอำนาจหน้าที่ของตนที่จะล้มฝ่ายตรงข้ามโดยที่มิได้มีการ จับอาวุธขึ้นมารัฐประหารล้ม เลิกรัฐธรรมนูญหรือ เล่นบทบาทนอกกติกาทางการเมืองเหมือน ดังเช่น เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในสมัยหลังปี 2500 เป็นต้นมา รัฐธรรมนูญฉบับที่ 2 ปี 2475

¹ มีงานวิจัยทางจิตวิทยา เพื่อศึกษาเกี่ยวกับบุคลิกภาพอำนาจนิยม หรือปมพระราชย์ อันเกิดขึ้นจากสภาพของจิตของบรรดาผู้นำในต่างประเทศ ที่มีชื่อเสียงอยู่หลายเล่ม อาทิ เช่น T.W. Adorno, The Authoritarian Personality (Harper, 1950), Milton Rokeach, The Open and Closed Mind (Basic Books, 1960), และ Carl J. Friedrich and Z.K. Brezinski, Totalitarian Dictatorship and Autocracy (Praeger, 1963).

ได้ใช้มาจนถึงปี พ.ศ. 2489 และการแก้ไขรัฐธรรมนูญฉบับที่ 2 มาเป็นฉบับที่ 3 นี้ก็เป็นการแก้ไขตามวิถีทางรัฐธรรมนูญ แม้ว่าจะเป็นการแก้ไขทั้งฉบับก็ตาม แต่ก็เป็นการแก้ไขที่ทำให้รัฐธรรมนูญของไทยในฉบับใหม่นี้มีลักษณะแนวคิด กลไก เป็นประชาธิปไตยมากขึ้น¹ การกวาดล้างพรรคพวกของพระยาทรงสุรเดชเป็นการกวาดล้างโดยการ "บีบบังคับ" ให้ลี้ภัยออกนอกประเทศมากกว่าที่จะเป็นการมุ่งประทุษร้ายต่อตัวพระยาสุรเดชโดยตรง การล้มอำนาจจอมพล ป. ในปี พ.ศ. 2487 ก็เป็นเรื่องที่นายปรีดีฯ อาศัยสมาชิกสภาผู้แทนที่เป็นฝ่ายตนในสภาลงมติไม่ไว้วางใจรัฐบาลจอมพล ป. ดังกรณีที่รัฐบาลเสนอร่างพระราชบัญญัติอนุมัติพระราชกำหนดระเบียบการบริหารนครบาลเพชรบูรณ์ ซึ่งรัฐบาลแพ้คะแนนเสียง 36 : 48 และในกรณีที่รัฐบาลเสนอร่างพระราชบัญญัติอนุมัติพระราชกำหนดจัดสร้างพุทธมูรีมณฑล และรัฐบาลก็แพ้มติสภาอีกครั้งหนึ่งด้วยคะแนนเสียง 40 : 39 การแพ้โหวตถึง 2 ครั้งติดๆ กันในเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2487 นี้ จอมพล ป. ได้ตัดสินใจลาออกและได้เสนอใบลาออกไปยังผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ปรากฏว่าในชั้นแรกพระองค์เจ้าอาทิตย์ฯ ไม่ยอมลงพระนามต่อเมื่อได้ปรึกษากับบุคคลต่างๆ แล้วจึงลงพระนาม ส่วนนายปรีดีฯ ได้ลงนามอนุมัติทันที² หลังจากนั้นในช่วงระยะเวลา พ.ศ. 2487 ถึง พ.ศ. 2489 ประเทศไทยจึงมีการปกครองภายใต้รัฐบาลพลเรือนโดยการนำของนายควง อภัยวงศ์ ติดตามด้วยนายปรีดีฯ และสิ้นสุดลงด้วย พล.ร.ต.ถวัลย์

¹ หงษ์เพ็ญ ศกุนตาภัย, หลักรัฐธรรมนูญและสถาบันการเมือง (ประจวบคีรี-
ขันธ์ : โรงพิมพ์ปราณบุรี, 2524).

² จอมพล ป. เคยยื่นใบลาออกต่อประธานคณะผู้สำเร็จราชการในวันที่ 12
กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2486 มาครั้งหนึ่งแล้ว แต่ต่อมาได้ปฏิเสธข่าวการลาออก เพราะ
การลาออกของจอมพล ป. ในครั้งนั้นเป็นเรื่องการ "หยิ่งเสียง" ของคนภายในคณะ
รัฐบาลและคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์เท่านั้น โปรดดูใน ปรีดี พนมยงค์ "ความ
เป็นไปในคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์" ใน เมืองแรกประชาธิปไตย, หน้า 85.

ธำรงนาวาสวัสดิ์ จนถึงการรัฐประหารในเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2490 อีกไม่นานนัก

3 ชาตินิยม

ชาตินิยมของจอมพล ป. จะเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น เป็นลักษณะเด่นที่ไม่อาจจะละเลยกล่าวถึงได้ในช่วงประชาธิปไตยแบบไทยในยุคแรกนี้ ชาตินิยมของจอมพล ป. มีขอบเขตในทางปฏิบัติกว้างขวางครอบคลุมทั้งทางด้านการเมือง เศรษฐกิจ และการดำรงชีวิตของประชาชน¹ ความจริงแล้วการใช้ชาตินิยมเป็นเครื่องมือให้กับผู้นำไทยมีขึ้นเป็นครั้งแรกในสมัยรัชกาลที่ 6 อันเป็นยุคที่ไทยก้าวเข้าสู่ความเป็นรัฐชาติแล้ว รูปแบบของชาตินิยมในสมัยรัชกาลที่ 6 เป็นการดอกลำพอกความภาคภูมิใจในรูปแบบของความเป็นไทยเกี่ยวกับชาติ ศาสน์ กษัตริย์ ซึ่งอันที่จริงเป็นเรื่องที่คนไทยได้รับการปลูกฝังและซึมซาบในจิตสำนึกอยู่แล้ว เป็นแต่เพียงการเน้นในความเชื่อเดิมโดยการอธิบายความหมายใหม่ที่ปรับ เปลี่ยน เพื่อให้สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของผู้ใช้อุดมการณ์ในการแก้ไขปัญหาที่ต้องเผชิญอยู่² เช่นเดียวกับยุคสมัยของจอมพล ป. ก็เป็นเรื่องที่จะต้องทำความเข้าใจถึงปัญหาในยุคที่จอมพล ป. เผชิญอยู่และจอมพล ป. ได้ใช้นโยบายชาตินิยมเป็นเครื่องมือเพื่อแสวงหาทางแก้ต่อปัญหานั้นๆ ชาตินิยมจึงน่าจะเป็นประโยชน์ในฐานะเป็นพลังสนับสนุนต่อรัฐบาล³ แต่อะไร เป็นปัญหาที่คณะราษฎรยุคจอมพล ป. ประสมอยู่และจึงต้องหันมาใช้นโยบายชาตินิยม เข้ามาช่วยแก้ไขปัญหานั้นๆ

¹ ภาณีต รวมศิลป์, "นโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจสมัยรัฐบาลจอมพล ป. ตั้งแต่ พ.ศ. 2481 ถึง 2487" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต แผนกวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2521), หน้า 58.

² อัจฉราพร กมุทหิสมัย, "อุดมการณ์ชาตินิยมของผู้นำไทย" เอกสารวิชาการ หมายเลข 9 เพื่อประกอบการสัมมนา ส่องศตวรรษรัตนโกสินทร์ : ความเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย, 20 สิงหาคม 2525.

³ จุลลา งอนรณ, "กำเนิดและความเป็นมาของลัทธิชาตินิยมประเทศไทย" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต แผนกวิชาการปกครอง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2513), หน้า 50-52.

เราได้กล่าวมาแล้วว่าปัญหาที่คณะราษฎรประสบอยู่คือ คณะราษฎรมิได้เป็นพันธมิตรกับบรรดากฎมพิ อันเป็นพลังสำคัญที่ผลักดันสังคมไปสู่ประชาธิปไตยโดยตะวันตก กฎมพิที่มีอยู่ก่อกำไรกฎมพิอิสระ แต่กลับกลายเป็นกลุ่มที่หักพังต่อชนชั้นศักดินาเดิม คณะราษฎรจึงมีความอ่อนแอทั้งในด้านเจตจำนงและในด้านทางทวิสัย เมื่อแผนการเศรษฐกิจของปรีดีฯ ต้องล้มเหลวลง คณะราษฎรจึงขาดฐานอำนาจที่แท้จริง จะมีฐานอำนาจก็เพียงกลุ่มข้าราชการซึ่งแตกแยกกันเป็นฝักเป็นฝ่ายอยู่เพิ่มอ ประกอบกับวิธีการผลิตแบบศักดินาที่ยังคงครอบงำสังคมไทยในระยะดังกล่าว จึงทำให้อำนาจทางเศรษฐกิจของชนชั้นเจ้าของที่ดินอิทธิพลทางการเมือง วัฒนธรรมทางการเมืองจึงยังคงดำรงอยู่อย่างหนาแน่นในโครงสร้างของสังคมไทย เมื่อจอมพล ป. ก้าวขึ้นมาครองอำนาจนั้น จึงมีปัญหาก็จะต้องเผชิญการแก้ไขว่าจะหาชนชั้นไหนมาเป็นฐานอำนาจจะเอาชนชั้นชวานาก็ประสบกับความล้มเหลวดังทรมิโครงการเศรษฐกิจของปรีดี¹ จะเอาชนชั้นกฎมพิอิสระก็ไม่มี กฎมพิที่มีอยู่บ้างก็ผูกพันอยู่กับศักดินาอย่างเหนียวแน่น ชำร่วยก็คือปีกของคณะราษฎรบางส่วนทวนกลับไปสวามิภักดิ์ต่อชนชั้นศักดินาเดิม ดังฉันทิ้งที่จอมพล ป. จะเหลืออยู่ก็เพียงฐานอำนาจจากระบบราชการหรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ เอาข้าราชการมาเป็นกฎมพิเสียเอง และนี่เองเป็นเหตุผลหนึ่งที่ทำให้เกิดอุดมการณ์ชาตินิยมทางเศรษฐกิจขึ้น เป็นพื้นฐานทางอุดมการณ์ใหม่ของคณะราษฎร ภายใต้การนำของจอมพล ป.

¹ คณะราษฎรได้พยายามที่จะยกเลิกความสัมพันธ์ทางการผลิตแบบศักดินาลงได้ในบางส่วนเหมือนกัน อาทิ การประกาศยกเลิกภาษีรัชูปการและภาษีค่านาในปี พ.ศ. 2482 แต่ก็เป็นเพียงความพยายามแก้ไข จากตัวบทกฎหมายอันเป็นโครงสร้างบนเท่านั้น ความสัมพันธ์ทางการผลิตแบบเดิมโดยที่เจ้าของที่ดินและขุนนางเดิมยังคงครอบครองปัจจัยการผลิตส่วนใหญ่อยู่ต่อไป

² ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, "การแสวงหาระบบเศรษฐกิจใหม่ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองไทย" ใน เศรษฐศาสตร์กับประวัติศาสตร์ไทย, หน้า 217.

นอกจากปัญหาทางด้านฐานอำนาจทาง เศรษฐกิจดังกล่าวแล้วนั้น ปัญหาความ
 แดกแยกในหมู่คณะราษฎรอัน เป็นปัญหาในทางการเมืองนั้น รวมถึงสภาวะการเมือง
 ระหว่างประเทศที่มีที่ท่าว่าไทยคงไม่อาจที่จะหลบต่อสงครามโลกครั้งที่ 2 ไปได้เลยนั้น
 ทำให้จอมพล ป. ไช้ฉัตรผู้ผู้นำนิยมในหมู่ประชาชนเพื่อให้นม้าวจิตใจให้ราษฎรเกิดความ
 รักชาติ และปฏิบัติตามแนวทางที่รัฐบาลกำหนด ซึ่งด้วยการอาศัยลัทธิผู้นำนิยมนี้ทำให้
 จอมพล ป. สามารถ เบี่ยงเบนปัญหาภายในทางการเมืองออกไปได้ส่วนหนึ่ง ส่วนใน
 เรื่องปัญหาทางสังคมนั้นไม่อาจจะหา เหตุผลมาได้กระจ่างนักว่าเป็น เพราะเหตุใด¹ อาจ
 เป็นไปได้ว่าความพยายามในการสร้างชาติหรือการหาหนทางของจอมพล ป. ที่จะนำ
 ประเทศไทย เข้าสู่ความเป็นอารยะนั้น การสร้างชาติควรจะ เริ่มต้นด้วยการสร้างตนเอง
 สร้างครอบครัว แล้วไปสู่การร่วมใจในการสร้างชาติในที่สุด ชาตินิยมทางด้านสังคม
 ของจอมพล ป. จึง เป็น เรื่องประกอบกับปัญหาทางการเมืองมากกว่าสาเหตุอื่นใด
 แต่ถึงกระนั้นก็ตามผลอัน เนื่องมาจากนโยบายสร้างชาติทำให้เกิดการ เปลี่ยนแปลงในวิถี
 ชีวิตของประชาชน เป็นจำนวนมากทั้งใน เรื่องการแต่งกาย การยกเลิกประเพณีปฏิบัติ
 บางชนิด เช่น การห้ามกินหมาก การปรับปรุงตัวอักษรไทย การส่งเสริมการสร้าง
 บุคคลิกภาพของประชาชน รวมถึงลดการยกเลิกบรรดาศักดิ์เพื่อความ เสมอภาคกันใน
 ทางกฎหมาย รวมถึงยศของข้าราชการพลเรือน เช่น เจ้าพระยา พระยา พระ หลวง
 ขุน เหล่านี้เป็นต้น

นโยบายชาตินิยมของจอมพล ป. นี้ บางทีการวิเคราะห์เท่าที่ผ่านมาน่าจะ
 เป็น เรื่องของเผด็จการ เพราะ เน้นลัทธิ เชื่อผู้นำซึ่งถือตัวบุคคลเป็นหลัก² อันที่จริงชาติ

¹ การเปลี่ยนแปลงในทางสังคมในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้า
 อยู่หัวนั้นมีสาเหตุที่เห็นได้ชัด เจนว่า เพราะเหตุใด พระองค์จึงต้องเปลี่ยนแปลงในวิถีชีวิต
 ทางสังคมหลายๆ ประการ

² ทินพันธุ์ นาคะตะ, "การเมืองไทยระหว่างปี พ.ศ. 2482-2490" วารสาร
ธรรมศาสตร์ 1 (กรกฎาคม-กันยายน 2520), หน้า 37.

นิยมที่ใดๆ ก็ไม่อาจจะขาดผู้นำเพื่อนำนโยบายชาตินิยมไปปฏิบัติให้ได้ผล สิ่งที่น่าจะพิจารณามากกว่าลักษณะการเป็นเผด็จการหรือไม่เป็นเผด็จการก็คือ นโยบายชาตินิยมของจอมพล ป. ได้ก่อให้เกิดลักษณะสำคัญแก่สังคมการเมืองไทยที่สำคัญๆ อย่างไรบ้างดังต่อไปนี้คือ

1. การใช้ข้าราชการเป็นฐานอำนาจทางการเมืองในลักษณะแบบนายทุนข้าราชการเป็นการอาศัยรัฐเข้าแทรกแซงธุรกิจภาคเอกชน รวมทั้งก่อตั้งรัฐวิสาหกิจขึ้นอีกเป็นจำนวนมากนั้น มีผลทำให้กำเนิดทุนนิยมโดยรัฐ (State Capitalism) ขึ้นในระยะเริ่มแรกและผลประโยชน์ได้เปลี่ยนมือมาสู่ข้าราชการในกลุ่มขุนนางรุ่นใหม่มากขึ้นกว่าผลประโยชน์ที่เคยตกอยู่กับกลุ่มนายทุนขุนนางเก่าภายใต้ระบบศักดินา แต่ไม่ว่าจะเป็นผลประโยชน์ของนายทุนขุนนางใหม่หรือเก่าก็ยังคงถือว่าอิทธิพลของนายทุนขุนนางยังคงมีอยู่ต่อไป ในแง่นี้การสิ้นสุดของระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ในปี พ.ศ. 2475 จึงมิได้ทำให้อิทธิพลของนายทุนขุนนางสิ้นสุดตามไปด้วย เพียงแต่อำนาจทางการเมืองและผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจได้เปลี่ยนมือจากกลุ่มขุนนางเก่ามาสู่กลุ่มขุนนางใหม่เท่านั้นเอง¹

2. ลัทธิชาตินิยมของจอมพล ป. เป็นความพยายามแสวงหาหนทางใหม่ทางด้านเศรษฐกิจเป็นแนวทางที่พอจะยอมรับกันได้โดยทั่วไป ความล้มเหลวของโครงการเศรษฐกิจของปรีดีฯ เป็นที่พึงตระหนักดีว่า แนวทางสังคมนิยมทางเศรษฐกิจไม่อาจจะเป็นที่ยอมรับกันได้ง่ายๆ ในสังคมไทย แต่ในขณะเดียวกันจะปล่อยให้ระบบเศรษฐกิจเป็นไปอย่างเดิมภายใต้ผลประโยชน์ของขุนนางศักดินากับนายทุนกลุ่มที่ไม่อิสระอันมีเชื้อสายส่วนใหญ่คือคนจีนนั้น คณะราษฎรก็อาจถูกกวาดล้างจากกลุ่มศักดินาร่วมมือกับผู้สูญเสียอำนาจทางการเมืองได้ง่ายๆ ทางออกที่จอมพล ป. สามารถจะทำได้ก็คือเสนอระบบเศรษฐกิจชาตินิยมขึ้นมาในระบอบนี้และนักคิดที่ช่วยแสวงหาหนทางเศรษฐกิจในแนวใหม่ก็คือ หลวง-

¹ ไพรศุทธิ์ เรื่องทุนนิยมขุนนางไทยได้ใน Sangsit Piriya-rangsan "Thai Bureaucratic Capitalism 1932-1960", (M.A. Thesis, Faculty of Economic, Thammasat University, 1980).

วิจิตรวาทการ

ระบบ เศรษฐกิจของหลวงวิจิตรวาทการ เป็นระบบที่ปฏิเสธทั้งระบบศักดินาและสังคมนิยม ยึดหลัก "ชาติเป็นจุดหมายสหกรณ์เป็นวิธีการ" สหกรณ์ของหลวงวิจิตรวาทการนี้ปรากฏในรูปแบบตรงกับภารกิจตามลัทธิบริษัทธินิยม (Corporaticism) คือการจัดระบบตัวแทนผลประโยชน์แบบจำกัดจำนวน เป็นการบังคับจัดและจัด เป็นลำดับขั้นไม่ให้แย้งกันและเป็นไปตามสาขาที่กำหนดไว้แล้ว ตัวแทนของผลประโยชน์นี้จัดตั้งขึ้นโดยรัฐหรืออย่างน้อยต้องได้รับการยอมรับในขั้นสุดท้ายจากรัฐ รัฐถือว่าตัวแทนนี้เท่านั้นเป็นตัวแทนที่ชอบของกลุ่มผลประโยชน์สาขาต่างๆ ขณะเดียวกันกลุ่มผลประโยชน์ก็ต้องตอบแทนโดยการยอมรับการควบคุมของรัฐในการเลือกตัวแทนของกลุ่มและในการเสนอข้อเรียกร้องรวมทั้งต้องสนับสนุนรัฐ¹ ลัทธิบริษัทธินิยมนี้คงจะมีอิทธิพลต่อจอมพล ป. ในการพัฒนาเศรษฐกิจทุนนิยมในเวลาต่อๆ มา เช่นมีการจัดตั้งสภาการค้าขึ้นในปี พ.ศ. 2497 กล่าวได้ว่าด้วยการเสนอทางออก เช่น ระบบบริษัทธินิยมของหลวงวิจิตรวาทการ เป็นทางออกที่แยบยลได้ประโยชน์ต่อคณะราษฎรยุคจอมพล ป. ในหลายๆ ด้าน อย่างน้อยที่สุดเป็นระบบต่อต้านทำลายชุมพหลัง เศรษฐกิจของศักดินาเดิม หันมาสนับสนุนกฎหมายที่น้อยอันได้แก่ ข้าราชการ พ่อค้าแม่ค้าย่อย และชาวนารวย แต่ไม่ขัดขวางการขยายตัวของนายทุน

¹ ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, ลัทธิเศรษฐกิจการเมือง (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2519), หน้า 184.

² ณรงค์ เพชรประเสริฐ, กลุ่มทุนนิยมผูกขาดในประเทศไทย (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์บุญ軒, 2518), หน้า 218 มีข้อนำสังเกตุก็คืองานของมนตรี เจนวิทยาการ, "กลุ่มผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจในประเทศไทย" วารสารธรรมศาสตร์ 4 (มิถุนายน 2517) : 78 ยังไม่ระบุชัดเจนนักว่าสมาคมการค้าของไทยเป็นแบบบริษัทธินิยม แต่ถ้าพิจารณาดูความ เนื้อหารูปแบบ ปฏิบัติการและพฤติกรรมของสมาคมและหอการค้าแล้วมีส่วนคล้ายคลึงกับรูปแบบบริษัทธินิยมอยู่มาก

อุตสาหกรรมใหญ่ แต่ทั้งหมดนี้ต้องอยู่ภายใต้การควบคุมของชาติ ซึ่งขณะนั้นย่อมหมายถึงว่าภายใต้ระบบราชการที่บงการโดยหลวงพิบูลสงคราม ระบบเศรษฐกิจชาตินิยมของหลวงวิจิตรวาทกิจคือ ระบบทุนนิยม โดยการนำของรัฐนั่นเองและในที่สุดก็จะขยายตัวของทุนพาณิชย์ไทยในช่วงหลังปี พ.ศ. 2490 ค่อยไป¹

3. ชาตินิยม ทำให้ลัทธิการนิยามความระหว่างฝ่ายจอมพล ป. กับฝ่ายเจ้าและฝ่ายผู้สูญเสียอำนาจลงได้ชั่วคราว เนื่องจากภายหลังจากที่จอมพล ป. เข้าดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีไม่นานนักก็ได้มีการกวาดล้างศัตรูทางการเมืองอย่างรุนแรงในปี พ.ศ. 2481 มีการจับผู้ต้องหาที่มีพฤติการณ์ที่จะเปลี่ยนแปลงรัฐบาลถึง 52 คน มีบุคคลทั้งที่มีเชื้อสายพระราชวงศ์และบุคคลของฝ่ายคณะราษฎรต่างๆ เป็นข่าวที่เกรียวกราวในขณะนั้น ผลของการสอบสวนโดยศาลพิเศษที่รัฐบาลได้จัดตั้งขึ้น ได้ตัดสินพิพากษาประหารชีวิตจำเลย 21 คน จำคุกตลอดชีวิต 22 คน สั่งปล่อยพ้นข้อกล่าวหาไป 7 คน นอกจากนั้นรัฐบาลยังได้มีคำสั่งปลดนายทหารชั้นผู้ใหญ่และผู้ย่อยจำนวน 12 นาย ด้วยสาเหตุเกี่ยวข้องกับการเมืองและมีพฤติการณ์ไม่น่าไว้วางใจ การใช้อำนาจทางการเมืองอย่างรุนแรงและเด็ดขาดของจอมพล ป. ครั้งนี้ได้สร้างความหวาดหวั่นและสะพรึงกลัวในบรรยากาศทางการเมืองทั่วไป²

¹ ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, "การแสวงหาระบบ เศรษฐกิจใหม่หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองไทย", หน้า 219-220.

² ไปรอดูโน รอง ศยามานนท์, ประวัติศาสตร์ไทยในระบอบรัฐธรรมนูญ, หน้า 125 และเลื่อน ศราภิวณิช, ฝันร้ายของข้าพเจ้า (พระนคร : โรงพิมพ์บรรณาคาร, 2508), หน้า 129.

4. สถานการณ์ระหว่างประเทศไม่ว่าจะเป็นกรณีพิพาทอินโดจีน¹ กรณีสงคราม
ครั้งที่ 2² ล้วนแล้วแต่จะต้องมี เครื่องมือที่จะกระตุ้นให้ประชาชนหันมาสนับสนุนรัฐบาล
อย่างพร้อมเพรียงกัน ลัทธิชาตินิยมจึงดูจะเหมาะสมกับเหตุการณ์ในขณะนั้น กรณีพิพาท
อินโดจีนซึ่งไทยได้ดินแดนทางฝั่งลาวและกัมพูชาบางส่วน ทำให้จอมพล ป. ได้รับความ
นิยมจากประชาชนอย่างสูง นโยบายเรียกครองดินแดนอินโดจีนจากฝรั่งเศสประสบผลสำเร็จ
ด้วยลัทธิชาตินิยม เป็นตัวกระตุ้นที่สำคัญและ เมื่อมีการเตรียมรับสถานการณ์สงครามโลกที่
กำลังทวีความรุนแรงและขยายขอบเขตจากแนวรบยุโรป เข้ามาทางด้านแปซิฟิกนั้น จอม
พล ป. ได้เสริมสร้างกำลังทางอาวุธและเพิ่มกำลังทางทหารทั้งมีการฝึกหัดยุวชน อบรม
ข้าราชการและประชาชนให้เข้าใจวิธีการทางทหาร สิทธิและเสรีภาพในยุคนิยมชาตินิยม
กับสงครามโลกครั้งที่สองนี้จึงมีไม่มากนัก อย่างไรก็ตาม เป็นที่น่าสังเกตว่าก่อนหน้าที่ญี่ปุ่น
จะบุกเมืองไทยไม่กี่วัน จอมพล ป. ยังมีความปรารถนาที่จะรับฟังและขอมติจากสภาผู้
แทนราษฎรว่าจะรบกับฝ่ายพันธมิตรหรือรบกับญี่ปุ่น เพื่อที่จะได้นำมติของสภาผู้แทนมาช่วย
ในการตัดสินใจดำเนินนโยบายในครั้งนี้ และถ้าไม่สามารถทำตามนั้นได้ก็จะขอลาออก
จากตำแหน่ง³ แต่ในที่สุดคณะรัฐมนตรีได้ลงมติให้จอมพล ป. เป็นผู้ตัดสินใจ

4. ความล้มเหลวของรัฐบาลพลเรือนหลังสงครามโลกครั้งที่ 2

ประวัติศาสตร์ทางการเมืองไทย มิใช่แต่เพียงมีรัฐบาลที่เป็น
ทหารหรือรัฐบาลที่มีทหารค้ำจุนฐานอำนาจได้ทำหน้าที่ปกครองประเทศมาตลอดเท่านั้น

¹ ดูรายละเอียดในกองทัพอากาศ, ประวัติการยุทธทางอากาศกรณีพิพาทอินโดจีน
ฝรั่งเศส พ.ศ. 2481-2483 (กรุงเทพมหานคร : กรมสารบรรณทหารอากาศ, 2520)

² ดูรายละเอียดใน แคมสุข นุ่มนนท์, เมืองไทยกับสงครามโลกครั้งที่ 2 (กรุงเทพ
มหานคร : สำนักพิมพ์ดวงกมล, 2521), หน้า 1-30.

³ สิรีรัตน์ ชันนพิน, ประวัติศาสตร์การเมืองไทยตั้งแต่เปลี่ยนแปลงการปกครอง
พ.ศ. 2475 จนถึงปัจจุบัน, หน้า 109.

แต่ในบางช่วงของระยะเวลาที่ผ่านมา รัฐบาลที่เป็นพลเรือนได้มีโอกาสดำเนินการที่เป็นผู้ปกครองประเทศโดยปราศจากความเกี่ยวข้องกับฐานอำนาจทางทหารรวมอยู่ด้วย รัฐบาลที่คัดขาดจากฐานอำนาจจากทหารอย่างชัดเจน ดูเหมือนจะมีอยู่ 2 ช่วงระยะเวลาสั้นๆ คือรัฐบาลชุดหลังสงครามโลกครั้งที่สองระหว่างปี พ.ศ. 2487 ถึงปี พ.ศ. 2490 และ รัฐบาลชุดหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 ระหว่างปี พ.ศ. 2516 ถึงปี พ.ศ. 2519

การขจัดจากฐานอำนาจทางทหารนั้น หากพิจารณากันอย่างผิวเผินแล้วน่าจะนับว่า เป็นโอกาสดีที่รัฐบาลพลเรือนจะนำประเทศเข้าสู่ระบอบการปกครองตามแนวคิด กลไก ของประชาธิปไตยโดยตามที่กล่าวอ้างกันอยู่เสมอว่าเป็นอุดมการณ์ของผู้นำไทยทุกยุคทุกสมัย อันที่จริงแล้วรัฐบาลพลเรือนทั้งสองชุดต่างก็มีความพยายามอยู่เช่นกัน รูปธรรมของความพยายามนั้นแสดงออกได้อย่างน้อยที่สุดก็คือ รัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. 2489 และรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. 2517 ที่ถือกันว่าเป็นรัฐธรรมนูญที่เป็นประชาธิปไตย แต่กลับปรากฏว่าระยะเวลาของการใช้รัฐธรรมนูญทั้งสองนั้นต่างก็มีระยะเวลาเพียงสั้นๆ กล่าวคือรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2489 ถูกยกเลิกไปโดยการรัฐประหารในเดือนพฤศจิกายน ปี พ.ศ. 2490 และรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2517 ถูกยกเลิกเช่นกัน โดยการรัฐประหารในเดือนตุลาคม ปี พ.ศ. 2519 การรัฐประหารหรือการแทรกแซงทางการเมืองของทหารนั้นเป็นเหตุผลหรือปัจจัยที่สำคัญอันหนึ่งที่ทำให้พัฒนาการประชาธิปไตยในเมืองไทยหยุดชะงักลงไปเป็นที่ทราบกันดีอยู่แล้ว แต่สิ่งหนึ่งที่มักจะไม่ค่อยมีการกล่าวถึงก็คือความล้มเหลวของรัฐบาลพลเรือนด้วยตนเองที่จะผลักดันแนวคิด กลไก ตามตัวบทรัฐธรรมนูญให้มีผลในทางปฏิบัติขึ้นมาอย่างจริงจังให้ได้ กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือบรรดาผู้นำในรัฐบาลพลเรือนได้ยึดมั่นในแนวคิด กลไก ในระบอบประชาธิปไตยเพื่อผลประโยชน์ส่วนรวมตามอุดมการณ์เพียงใดหรือมีปัจจัยอื่นแทรกซ้อนจนไม่อาจจะปฏิบัติตามอุดมการณ์นั้นๆ ได้ แต่หันกลับมาถือเอาการแก้ไขปัญหา เฉพาะหน้า หรือเพียงแต่เอาความเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตนและพวกพ้อง เป็นที่ตั้งจนไม่อาจจะทำให้อำนาจทางการเมืองเคลื่อนลงสู่ประชาชนได้ การวิเคราะห์สั้นๆ ค่ะไปนี้ จะเป็นการมองถึงความล้มเหลวเฉพาะภายในตัวรัฐบาลพลเรือนหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เพื่อจะเสริมหรือแสดงให้เห็นว่าถึงจะมีโอกาสในการนำรูปแบบ แนวคิด กลไก ในระบอบประชาธิปไตยเพียงใดมาใช้ในเมืองไทยก็ตาม แต่โอกาสนั้นๆ ก็สูญหายตกลงไม่เพียงแต่เหตุการณ์การเข้า

รัฐประหารจากคณะทหารเท่านั้น ยังรวมถึงความจริงใจของบรรดาผู้นำพลเรือนกับปัจจัยที่แทรกซ้อนเข้าสู่คณะรัฐบาลพลเรือนนั้นๆ รวมอยู่ด้วย จนถึงกับแนวคิด กลไก ของประชาธิปไตยโดยในรูปของรัฐธรรมนูญที่มีอยู่ไม่อาจนำมาปฏิบัติใช้ให้เห็น เป็นรูปธรรมแก่มหาชนได้

ภายหลังจากจอมพล ป.พิบูลสงครามได้หมดอำนาจลงไปด้วยแผนการโค่นล้มของผู้นำพลเรือนในคณะราษฎรเมื่อปี พ.ศ. 2487 โดยการวางแผนอย่างแยบยลใช้วิถีทางรัฐสภาและประจวบกับแรงกดดันจากเหตุการณ์ภายในภายนอกที่เกี่ยวพันกับสงครามโลกครั้งที่สองแล้วนั้น¹ จนกระทั่งแกนนำของฝ่ายทหารอันได้แก่ตัวจอมพล ป. ต้องหมดอำนาจวาสนาทางการเมืองและตำแหน่งข้าราชการประจำลงไปอย่างเสร็จสิ้นเด็ดขาด ดูประหนึ่งว่าฝ่ายพลเรือนในคณะราษฎรจะเป็นกลุ่มก้อนพลังที่แข็งแกร่งสืบแทนต่อฝ่ายทหารในคณะราษฎรต่อไป แต่ในทางความเป็นจริงกลับไม่เป็นเช่นนั้น ช่วงระยะเวลาประมาณ 3 ปี ในระหว่างเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2487 ถึงเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2490 มีผู้นำฝ่ายพลเรือนจัดตั้งรัฐบาลรวมถึง 8 ชุด มีนายกรัฐมนตรีถึง 5 ท่านคือ นายควง อภัยวงศ์, นายหรี บุญเขต, หม่อมราชวงศ์ เสนีย์ ปราโมช กลับมาเป็น นายควง อภัยวงศ์ อีกครั้งหนึ่ง นายปรีดี พนมยงค์ และในท้ายสุด พลเรือตรี หลวงธำรงนาวาสวัสดิ์ ซึ่งหมายความว่าในช่วง 3 ปีนี้เอง ฐานะของรัฐบาลพลเรือนแต่ละชุดไม่มีเสถียรภาพทางการเมือง ปัญหาจึงมีอยู่ต่อไปว่า เมื่อรัฐบาลพลเรือนปลอดสภาวะจากการแทรกแซงทางทหาร รัฐบาลพลเรือนกลับไม่มีเสถียรภาพทางการเมืองเพราะเหตุใด ทำไมถึงเป็นเช่นนั้น

¹ ไปรตศึกษาเรื่องเกี่ยวกับการดำเนินงานทางฝ่ายเสรีไทย และทางด้านรัฐสภาเพื่อโค่นล้มรัฐบาล จอมพล ป. ได้จาก ดิเรก ชัยนาม, ไทยกับสงครามโลกครั้งที่ 2 (พระนคร : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2509), พล.อ.เนตร เขมโยธิน, งานใต้ดินของ พ.อ.โยธี (พระนคร : บริษัทชนะการพิมพ์, 2500) และอดุลย์ กอวัฒนา, "

"การลาออกของจอมพล ป.พิบูลสงคราม เมื่อ 24 กรกฎาคม พ.ศ. 2487" (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต แผนกวิชาการปกครอง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2518.)

สภาวะหลังสงครามโลกก่อให้เกิดปัญหาที่ถาโถมเข้าสู่รัฐบาล เป็นปัญหาทั้งภายในและภายนอกประเทศ ปัญหาภายนอกประเทศเป็นปัญหาที่รัฐบาลพลเรือนเร่งทำความเข้าใจกับพันธมิตรมหาอำนาจฝ่ายชนะสงคราม ส่วนปัญหาภายในเป็นเรื่องของความเดือดร้อนอันเนื่องมาจากการหย่อนประสิทธิภาพของรัฐบาลต่อการแก้ไขความทุกข์โศกในปัญหาเศรษฐกิจ สังคม ปัญหาภายนอกประเทศคลี่คลายลงไปได้ด้วยความร่วมมือจากทุกฝ่ายเพื่อให้ประเทศไทยไม่ต้องตกเป็นฝ่ายเดียวกับกลุ่มต่างประเทศฝ่ายแพ้สงคราม ส่วนปัญหาภายในกลับกลายเป็นเรื่องน่าประเด็นปัญหาทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง เป็นเครื่องมือในการโจมตีฝ่ายตรงข้ามด้วยวิธีการต่างๆ ก่อให้เกิดความแตกแยกกันอย่างมากในหมู่พลเรือนด้วยกัน ดังกรณีการสวรรคตของพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล เป็นสาเหตุสำคัญต่อการโค่นล้มตัว นายปรีดี พนมยงค์ ให้ออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี¹

งานวิจัยถึงความล้มเหลวของรัฐบาลพลเรือนหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ของ ร้อยโท ชวน ทองมี² ได้แสดงให้เห็นถึงความแตกแยกของกลุ่มผู้นำพลเรือนอย่างชัดเจนระหว่างกลุ่มของ นายควงฯ ที่มีฐานกำลังสนับสนุนในสภาจากสมาชิกสภาสังกัตพรรคประชาธิปัตย์ กับกลุ่มของ นายปรีดีฯ ที่มีฐานกำลังสนับสนุนจากพรรคสหชีพและพรรคแนวรัฐธรรมนูญ ความขัดแย้งหรือความแตกแยกในทางความคิด เห็นนั้น เป็นเรื่องปกติธรรมดาในแวดวงบรรยากาศทางการเมืองของระบอบประชาธิปไตย เพียงแต่ว่าความขัดแย้งดังกล่าวเป็นความขัดแย้งในหลักการของประเด็นปัญหาส่วนรวม แต่สำหรับความขัดแย้งในระหว่าง นายควงฯ กับ นายปรีดีฯ เป็นความขัดแย้งที่นำเอาเรื่องส่วนรวมเข้ามาพัวพันกับความขัด

¹ ไปรอดดู วิเทศกรณีย์, ความเป็นมาแห่งระบอบประชาธิปไตย (พระนคร : โรงพิมพ์เจริญธรรม, 2511), หน้า 891.

² ร.ท.ช่วน ทองมี, "ความล้มเหลวของรัฐบาลพลเรือนหลังสงครามโลกครั้งที่ 2" (วิทยานิพนธ์ปริญญารัฐศาสตรมหาบัณฑิต แผนกวิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2500.)

แย้งส่วนตัวกันอยู่ตลอดเวลา ดังเช่น กรณีนายควงฯ พ่ายแพ้คะแนนเสียง เรื่องพระราชบัญญัติ
 ที่คุ้มครองค่าใช้จ่ายประชาชนในภาวะคับขัน พ.ศ. 2498 เรื่องนี้ทำความไม่พอใจให้กับ
 นายควงฯ เป็นอันมาก มิตรภาพของบุคคลทั้งสองได้ขาดสับสิ้นลง เพราะคนอย่างนายควงฯ
 ย่อมจะมองเห็นได้ว่าการที่ตนแพ้คะแนนเสียงในสภาครั้งนี้เป็นแผนการของนายปรีดีฯ ที่
 "เข็ดนายควงฯ ขึ้นมาเป็นนายกรัฐมนตรีแล้วตาม เชือดทีหลัง" โดยที่นายปรีดีฯ อยู่เบื้อง
 หลังแผนการนี้ตลอดเวลา ผลประโยชน์ที่นายปรีดีฯ จะได้รับคือ การทำลายนักการเมือง
 อื่นๆ ลงไปนั่นเอง ซึ่งเรื่องนี้นายปรีดีฯ ก็ได้ให้ความเห็นในเชิงที่ไม่ได้เกี่ยวข้องกับกรณี
 นี้แต่อย่างใด เป็นเรื่องที่พรรคสหชีพกับนายทองอินทร์ เสนอ พ.ร.บ. ฉบับนั้นไปตามทาง
 อุดมการ เพื่อประชาชน¹

การขัดแย้งเพื่อแย่งชิงอำนาจกันในหมู่ผู้นำพลเรือน เป็นไปอย่างรุนแรงมากยิ่งขึ้น
 มีการแบ่งกลุ่มไปตามผู้นำ เป็นสายหรือพรรคพวกของนายปรีดีฯอันประกอบด้วยสมาชิกพรรค
 สหชีพและแนวร่วมรัฐธรรมนูญ ส่วนนายควงฯ ผู้นำกลุ่มสมาชิกของพรรคประชาธิปไตยอัน
 เป็นพรรคที่มีเสียงข้างน้อยในสภา ดังนั้นรัฐบาลนายควงฯ ครั้งที่ 2 จึงเป็นรัฐบาลที่ไม่
 อาจจะมีเสถียรภาพได้และง่ายต่อการแพ้ยุติในสภาเป็นอย่างยิ่ง²

ความขัดแย้งส่วนตัวมากกว่าประเด็น เรื่องส่วนรวมนี้นั้น เราจะพบได้จากบท
 บาทของสมาชิกสภาที่สำคัญๆ ในช่วงเวลานั้นมักจะเป็นบทบาทในลักษณะสร้างประเด็น
 "คอขาดขาดตาย" หรือบทบาทในการ "ชักฟอก" เพื่อมุ่งหมายจะล้มรัฐบาลโดยเฉพาะ
 อาทิเช่น เมื่อนายปรีดีฯ โค่น นายควงฯ ลงไปแล้ว และต่อมา นายปรีดีฯ ดำรงตำแหน่ง
 นายกรัฐมนตรี สมาชิกพรรคประชาธิปไตยก็เริ่ม เสนอให้สภาตั้งคณะกรรมการสอบสวนสะ
 ฝางเงินแผ่นดิน ตั้งแต่ พ.ศ. 2487 ย้อนหลังลงไปหรือในกรณีที่สมาชิกพรรคประชาธิปไตย
 ได้ตั้งกระทู้ถามเรื่องเงินค่าใช้จ่ายของเสรีไทย เป็นต้น จนกระทั่งเกิดกรณีสวรรคตของ

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 87.

² หุต สงสฤทัย, พรรคการเมือง (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พิมพ์เทศ,

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่แปด¹ กรณีนี้ได้กลายมาเป็นสาเหตุสำคัญก่อให้เกิดการขัดแย้งทางการเมืองอย่างรุนแรง และมีผลกระทบกระเทือนต่อเสถียรภาพรัฐบาล. นายปรีดีฯ อย่างที่ไม่เคยปรากฏมาก่อน ถึงขนาดมีผู้ไปคะเียนในโรงภาพยนตร์ว่า "นายปรีดีฯ มาในหลวง" จนกระทั่งในที่สุด นายปรีดีฯ ได้ลาออกจากตำแหน่งในเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2498 พลเรือตรี ตรีวิทย์ อ่างรองนาวาเสวีเสด็จ หัวหน้าพรรคแนวร่วมรัฐธรรมนูญ ซึ่งเชื่อกันโดยทั่วไปว่าเป็นผู้ที่ นายปรีดีฯ หนุนอยู่เบื้องหลัง² ก้าวขึ้นมาเป็นนายกรัฐมนตรีคนต่อไป แต่แล้วความวุ่นวายภายในพรรครัฐบาลอันประกอบด้วยพรรคสหชีพและพรรคแนวรัฐธรรมนูญได้นำมาซึ่งความแตกแยกภายในพรรครัฐบาลนั่นเอง รวมตลอดจนความแตกแยกภายในพรรคฝ่ายค้านได้แก่พรรคประชาธิปไตย จากสาเหตุการขาดวินัยพรรค ทำให้ทั้งพรรครัฐบาลและพรรคฝ่ายค้านมัวแต่มุงใน เรื่องผลประโยชน์ส่วนตัวและผลประโยชน์เฉพาะกลุ่ม ประกอบกับปัญหาหมักหมมทางเศรษฐกิจสังคม ภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ที่มีได้รับการแก้ไข เป็นประเด็นหลักในฐานะที่สมาชิกทั้งสองฝ่ายต่างก็เป็นตัวแทนของประชาชน ในสภาพเช่นนี้ประชาชนจึงเท่ากับถูกทอดทิ้งให้อยู่ในวงเวทีการเมืองอย่างไรที่ที่ดังนั้น เมื่อมีรัฐประหารจากคณะทหารทั้งนอกและในประจำการในเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2490 ขึ้นมา รัฐบาลพลเรือนซึ่งขาดฐานอำนาจจากประชาชนจึงไม่อาจที่จะมีพลังในการ

¹ ปรอดศึกษารายละเอียดในเรื่องนี้ได้ใน สรรใจ แสงวิเชียร และวิมลพรรณ บิดธวัชชัย, กรณีสวรรคต 9 มิ.ย. 2489 (กรุงเทพฯ.: สำนักพิมพ์กรุงสยามการพิมพ์, 2517).

² สงบ สุริยนทร์, ประวัติ 11 นายกรัฐมนตรี, (พระนคร : สำนักพิมพ์ประจักษ์การพิมพ์, 2514), หน้า 169.

³ ปรอดดูรายละเอียดความขัดแย้งในกลุ่มนักการเมืองฝ่ายพลเรือนได้ใน ร.ท. ชวน ทองมี "ความล้มเหลวของรัฐบาลพลเรือนหลังสงครามโลกครั้งที่ 2", หน้า 84-130 และสภาพการณ์ต่างๆ ก่อนหน้ารัฐประหารในปี พ.ศ. 2490 ได้ใน สุชิน สันติกุล, รัฐประหาร 2490, บทที่ 1 และ 2.

ต่อต้านกลุ่มรัฐประหารได้ในที่สุด

สรุปจากที่กล่าวมาทั้งหมดตั้งแต่หัวข้อเกี่ยวกับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลง การปกครองในปี พ.ศ. 2475 และหัวข้อเกี่ยวกับปรากฏการณ์ข้อเท็จจริงเด่นๆ อันเป็นการเฉพาะที่อุบัติขึ้นในช่วงปี พ.ศ. 2475 ถึง ปีพ.ศ. 2490 แล้วนั้น เป็นที่น่าสังเกตว่าโดยหลักการแล้วรัฐบาลทุกชุดยังคงดำเนินการบริหารประเทศภายใต้กรอบของรัฐธรรมนูญ ที่มีแนวคิด กลไก ของระบอบประชาธิปไตยอยู่บ้าง เพียงแต่ในทางปฏิบัติการแก่งแย่งกันใน เกมการเมือง ได้นำไปสู่ความวุ่นวายทั้งในเรื่องส่วนตัวกับส่วนรวมจนไม่อาจจะร่วมมือ ซึ่งกันและกันได้ และเมื่อกรอบหรือโครงสร้างของรัฐธรรมนูญยังมิได้มีแนวคิด กลไก ของระบอบประชาธิปไตยโดยอยู่ในบางส่วนนั้น จึงทำให้เกิดช่องที่จะนำเอา "บางส่วน" ดังกล่าวนี้มา เป็นผลประโยชน์ชนกับกลุ่มหรือพรรคพวกของคน และในขณะเดียวกันก็เป็นการกัด กั้นกลุ่มการเมืองฝ่ายตรงกันข้าม ในแง่นี้โครงสร้างของรัฐธรรมนูญที่มี "บางส่วน" มิได้ เป็นระบอบประชาธิปไตย จึงกลายเป็นช่องทางการปฏิบัติของบรรดากลุ่มการเมืองต่างๆ ที่จะผละห่างจากแนวคิด กลไก ระบอบประชาธิปไตยออกไป ซึ่งจะได้กล่าวต่อไปถึงรูป ธรรมจากตัวบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญทั้งสามฉบับ ให้เห็นภาพของประชาธิปไตยแบบไทยใน ยุคแรกนี้ได้ชัดเจนขึ้น

ค. รูปธรรมของระบอบประชาธิปไตยแบบไทยในช่วง 15 ปีแรก

หลักการต่างๆ ที่จัดสร้างรูปธรรมทางการเมืองในรัฐธรรมนูญแบบดั้งเดิม หรือคลาสสิกนั้นได้อุบัติขึ้นมาพร้อมๆ กับลัทธิเสรีนิยมในต้นศตวรรษที่ 18¹ มีวิวัฒนาการ ที่นำไปสู่แนวคิด กลไก ของระบอบประชาธิปไตยในบรรดาประเทศเสรีนิยมตะวันตกซึ่งได้รวบรวมแสดงให้เห็นถึงหลักการขั้นมูลฐานเอาไว้ในบทสุดท้าย แต่เมื่อได้มีการนำแนวคิด กลไก เหล่านั้นเผยแพร่หรือยืมหลักการเหล่านั้นไปใช้ในแหล่งอื่นๆ กลับปรากฏว่าหลักการต่างๆ ต้องเผชิญกับสิ่งแวดล้อมที่ผิดแผกกันไปอย่างมากภายในตะวันตก คือ ความเป็นไปทางอุดมการณ์ ทางภูมิรัฐศาสตร์ ทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและนิสัยใจคอ

¹

พงศ์เพ็ญ ศกุนตาทัย, หลักรัฐธรรมนูญและสถาบันทางการเมือง, หน้า 23-25.

ของคนที่ไม่เหมือนกัน ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงจากหลักการเดิมไปไม่จำกัดว่าจะ เป็น เฉพาะในประเทศไทยหรือในทวีปใด¹ ด้วยเหตุนี้หลักการเดิมของรัฐธรรมนุญประชาธิปไตย ตะวันตกหรือ เสรีประชาธิปไตยที่คณะราษฎรได้นำเอาเข้ามาโดยปราศจากอุดมการณ์ร่วมกันอย่างชัด เจนนั่นจึงถูกเปลี่ยนแปลงออกไปตามสภาพแวดล้อมและ เหตุการณ์ทางการเมือง ของเมืองไทยด้วย

1. พระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว (27 มิถุนายน พ.ศ. 2475)

คณะราษฎรได้ทำการเปลี่ยนแปลงการปกครองในขณะที่การวิสัยทาง เศรษฐกิจ สังคมยังไม่พร้อมต่อเงื่อนไขของการเปลี่ยนแปลง ประกอบกับทางด้านการเมืองที่ยังขาดฐานสนับสนุนจากประชาชน ส่งผลให้คณะราษฎรต้องรวบรวมอำนาจทางการเมืองเข้าไว้อยู่ในกลุ่มของตนเองให้มากที่สุด และเมื่อความจำเป็นที่เกิดจากแรงกดดันดังกล่าวที่อยู่สูง รัฐธรรมนูญฉบับแรกจึงได้กำหนดให้สภาผู้แทนราษฎรมีอำนาจสูงสุด สภาผู้แทนราษฎรชุดนี้มีใช้สภาผู้แทนราษฎรที่มาจากการเลือกตั้ง แต่เป็นสภาผู้แทนราษฎรที่ได้รับการแต่งตั้งจากคณะราษฎรทั้งสิ้น ฝ่ายบริหารอันได้แก่คณะกรรมาการราษฎรนั้นไม่มีอำนาจยุบสภา สภาผู้แทนราษฎรหรือฝ่ายนิติบัญญัติของคณะราษฎรจึง เป็นองค์กรที่เป็นรูปธรรม เห็นเด่นชัดที่สุดถึงอำนาจอธิปไตยตกอยู่ในมือของคณะราษฎรทำให้ราษฎรที่แท้จริงไม่

อำนาจของฝ่ายนิติบัญญัติมีอยู่สูงมาก มีผู้ตั้งข้อสงสัย เถวว่าระบอบการปกครองของเมืองไทยภายใต้รัฐธรรมนูญฉบับนี้เป็นรูปแบบการปกครองโดยสภาธิปไตย² อำนาจของสภาผู้แทนราษฎรมีมากและอยู่เหนือฝ่ายบริหารดังจะเห็นได้จากข้อความในมาตรา ๑ ซึ่งระบุว่า "สภาผู้แทนราษฎรมีอำนาจดูแลควบคุมกิจการของประเทศและมีอำนาจประชุมกันเอง"

¹ ไพโรจน์ ชัยนาม, สถาบันการเมืองและกฎหมายรัฐธรรมนูญ, หน้า 108.

² ไพโรจน์ ชัยนาม, สถาบันการเมืองและรัฐธรรมนูญของต่างประเทศกับระบอบการปกครองของไทย, หน้า 31.

ตอนกรรมการราษฎรหรือพนักงานรัฐผู้หนึ่งผู้ใดก็ได้” ส่วนคณะกรรมการราษฎรซึ่งได้รับเลือกจากสภานั้นหาจะมีสิทธิที่จะทำอะไรสภาไม่ สิทธิยุบสภาก็ไม่มี กล่าวอีกนัยหนึ่งคณะกรรมการราษฎรได้คุมอำนาจทางการเมืองเอาไว้ทั้งสิ้น จำนวนของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรมีอยู่ 70 คน ล้วนแล้วแต่เป็นสมาชิกของคณะราษฎร และถึงแม้จะมีบทบัญญัติเกี่ยวกับการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรอยู่ในรัฐธรรมนูญฉบับนี้ แต่ก็ไม่ได้จัดให้มีการเลือกตั้ง ทั้งนี้เพราะเป็นเพียงรัฐธรรมนูญฉบับชั่วคราวและรัฐธรรมนูญฉบับที่สองได้รับการร่างเสร็จภายในระยะเวลาไม่ถึง 6 เดือน

พระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว พ.ศ. 2475¹ มีทั้งหมด 39 มาตรา ในทางทฤษฎีถือได้ว่าเป็นรัฐธรรมนูญที่บัญญัติขึ้นโดยความตกลงระหว่างประมุขแห่งรัฐกับราษฎร (Oc Troi) ซึ่งหมายความว่า เป็นรัฐธรรมนูญที่เกิดจากข้อตกลงระหว่างพระมหากษัตริย์กับราษฎรหรือบุคคลคณะหนึ่งกระทำในนามของราษฎรจัดการร่วมกันให้มีขึ้น ลักษณะของการเกิดขึ้นของรัฐธรรมนูญมีลักษณะของการกำเนิด เป็นประชาธิปไตยมากกว่ากำเนิดรัฐธรรมนูญแบบที่ประมุขของรัฐประธานให้เอง² แต่ทั้งนี้หมายความรวมถึงเนื้อหาสาระจะเป็นไปในลักษณะแนวคิดหรือกลไก ที่จะต้องสอดคล้องกับระบอบประชาธิปไตยแบบอย่างคลาสสิกด้วย ดังจะเห็นจากบทบัญญัติหลาย มาตราด้วยกันที่นอกจากกำหนดให้สมาชิกของคณะราษฎรอื่น เป็นจำนวนสมาชิกส่วนใหญ่ในสภาผู้แทนราษฎร เป็นผู้ใช้อำนาจอย่างแท้จริงในวงการเมืองไทยแล้ว ยังได้มีการกำหนดการยึดระยะเวลาที่จะทำให้อำนาจอธิปไตยตกอยู่กับปวงชนชาวไทยออกไปถึง 3 ระยะ ดังรายละเอียดตามมาตราที่ 10, 11 และ 12 ระบุว่า

มาตรา 10 สมาชิกในสภาผู้แทนราษฎรจะต้องเป็นไปตามกาลสมัยดังนี้

¹ จากราชกิจจานุเบกษาฉบับพิเศษ เล่ม 49 ตอนที่ 20 วันที่ 27 มิ.ย. 2475

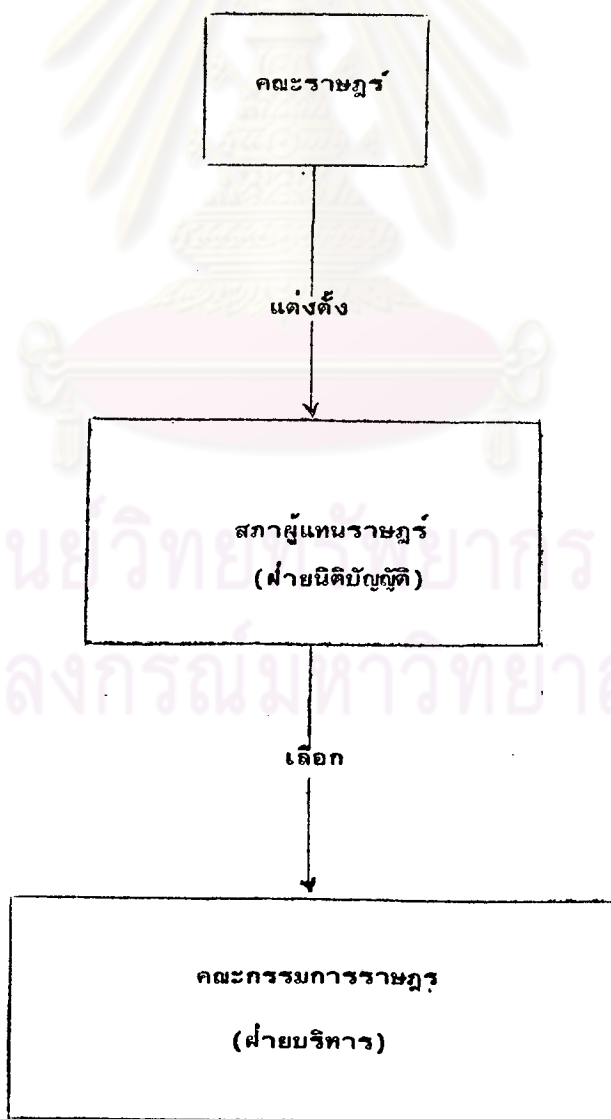
² ไพโรจน์ ชัยนาม, สถาบันการเมืองและกฎหมายรัฐธรรมนูญ, หน้า 136-143.

แผนภูมิที่ 1

โครงสร้างของรัฐธรรมนูญฉบับที่ 1

ประกาศใช้เมื่อวันที่ 27 มิถุนายน พ.ศ. 2475

ลักษณะทั่วไป กำหนดให้สภาผู้แทนราษฎรมีอำนาจสูงสุด ฝ่ายบริหารไม่มีอำนาจยุบสภา

สมัยที่ 1

นับแต่วันใช้รัฐธรรมนูญนี้เป็นต้นไปจนกว่าจะถึงเวลาที่สมาชิกในสมัยที่ 2 จะเข้ารับตำแหน่งให้คณะราษฎรซึ่งมีคณะผู้รักษาพระนครฝ่ายทหารเป็นผู้ใช้อำนาจแทน จัดตั้งผู้แทนราษฎรชั่วคราวขึ้นเป็นจำนวน 70 นาย เป็นสมาชิกในสภา

สมัยที่ 2

ภายในเวลา 6 เดือน หรือจนกว่าการจัดประเทศเป็นปกติเรียบร้อย สมาชิกในสภาจะต้องมีบุคคล 2 ประเภททำกิจการร่วมกันคือ

ประเภทที่ 1 ผู้แทนซึ่งราษฎรจะได้เลือกขึ้นจังหวัดละ 1 นาย ถ้าจังหวัดใดมีสมาชิกเกินกว่า 100,000 คน ให้จังหวัดนั้นเลือกผู้แทนเพิ่มขึ้น 1 นาย ทุกๆ 100,000 นั้น เศษของ 110,000 ถ้าเกินกว่าครึ่งให้นับเพิ่มขึ้นอีก 1

ประเภทที่ 2 ผู้เป็นสมาชิกอยู่แล้วในสมัยที่ 1 มีจำนวนเท่ากับสมาชิกประเภทที่ 1 ถ้าจำนวนเกินให้เลือกกันเองว่าผู้ใดจะคงเป็นสมาชิกต่อไป ถ้าจำนวนขาดให้ผู้ที่มิได้อยู่เลือกบุคคลใดๆ เข้าแทนจนครบ

สมัยที่ 3

เมื่อจำนวนราษฎรทั่วพระราชอาณาเขตได้สอบไล่วิชาประถมศึกษาได้เป็นจำนวนเกินกว่าครึ่ง และอย่างช้าคงไม่เกิน 10 ปี นับแต่วันใช้รัฐธรรมนูญนี้ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจะต้องเป็นผู้ที่ราษฎรได้เลือกตั้งขึ้นเองทั้งสิ้น สมาชิกประเภทที่ 2 เป็นอันไม่มีอีกต่อไป

มาตรา 11 คุณสมบัติของผู้สมัครรับเลือกเป็นผู้แทนประเภทที่ 1 คือ

1. สอบไล่วิชาการเมืองได้ตามหลักสูตรซึ่งสภาจะได้ตั้งขึ้นไว้
2. มีอายุ 20 ปีบริบูรณ์
3. ไม่เป็นผู้ไร้หรือเสมือนไร้ความสามารถ
4. ไม่ถูกศาลพิพากษาให้เพิกถอนสิทธิในการรับเลือก
5. ต้องเป็นบุคคลที่มีสัญชาติ เป็นไทยตามกฎหมาย

6. เฉพาะผู้สมัครรับเลือกเป็นผู้แทนประเภทที่ 1 ในสมัยที่ 2 จะต้องได้รับความเห็นชอบของสมาชิกในสมัยที่ 1 เสียก่อนว่า เป็นผู้ที่ไม่ควรสงสัยว่าจะนำมาซึ่งความไม่เรียบร้อย

มาตรา 12 การเลือกตั้งสมาชิกประเภทที่ 1 ที่ 2 ให้ทำดังนี้

1. ราษฎรในหมู่บ้าน เลือกผู้แทนเพื่อออกเสียงตั้งผู้แทนตำบล
2. ผู้แทนหมู่บ้าน เลือกผู้แทนตำบล
3. ผู้แทนตำบล เป็นผู้เลือกตั้งสมาชิกในสภาผู้แทนราษฎร

การเลือกตั้งสมาชิกในสมัยที่ 3 จะมีกฎหมายบัญญัติภายหลังโดยจะดำเนินการให้สมาชิกได้เลือกตั้งผู้แทนในสภาโดยตรง

มีผู้ค้นพบว่าความคิดในเรื่องการใช้รัฐธรรมนูญแห่งออก เป็นสมัยในตอน เริ่มต้นของการเปลี่ยนแปลงการปกครอง เช่นนี้ เข้าใจว่าผู้ร่างรัฐธรรมนูญคงจะได้เห็นตัวอย่างมาจากรัฐธรรมนูญจีน (คณะชาติ) ซึ่งซุนยัต เซิน ได้วางการปกครองโดยแบ่งกำหนดเวลาที่จะให้อำนาจผ่านมือจักรระบอบจักรพรรดิไปถึงมือประชาชนตามระยะเวลา 3 เดือน คือสมัยปราบปรามทางทหาร สมัยอบรมทางการเมืองและสมัยรัฐธรรมนูญ ซึ่งจุดประสงค์อันยิ่งใหญ่ของซุนยัต เซิน ก็คือต้องสอนให้คนจีนรู้จักใช้อำนาจอธิปไตยเสียก่อน หากจะมอบอำนาจในการปกครองให้ทันทีอาจเกิดความสับสนวุ่นวายขึ้นได้ สำหรับรัฐธรรมนูญฉบับแรกของไทย ผู้ร่างรัฐธรรมนูญฉบับชั่วคราวนี้คงจะมองเห็นว่าประชาชนชาวไทยยังไม่พร้อมที่จะ เข้าสู่ระบอบประชาธิปไตยอันสมบูรณ์ทันที จึงได้ยืมแนวความคิดแบบจีนของซุนยัต เซินมาใช้¹ และถ้าจะว่ากันจริงๆ แล้วประชาชนชาวไทยโดยทั่วไปคงจะยังไม่พร้อมจริงๆ ประชาธิปไตยเป็นเรื่องของวิวัฒนาการที่ประกอบด้วยปัจจัยหลายๆ ส่วนมาประกอบกันมิใช่เป็นผลิตภัณฑ์สำเร็จรูป

¹ ไพโรจน์ ชัยนาม, สถาบันการเมืองและรัฐธรรมนูญของต่างประเทศกับระบอบการปกครองของไทย, หน้า 114, 117-119.

ที่จะหยิบยื่นให้แก่ใครๆ ได้ทันที¹ ในแง่นี้การยึดถืออำนาจของคณะราษฎรไว้แค่ในมือเพียงกลุ่มเดียว วิเคราะห์ได้ถึงเหตุผล 2 ประการคือ ประการแรกเป็นการสร้างความมั่นใจในกลุ่มของตนเองว่าจะไม่มีกลุ่มอื่นใดสามารถทำการปฏิวัติซ้อนหรือถูกฝ่ายเจ้ามิตอำนาจกลับคืน ประการที่สองคือไม่อาจจะมอบอำนาจทางการเมืองหรืออำนาจอธิปไตยให้กับประชาชนโดยส่วนรวมอย่างทันทีทันใดได้ไม่ ผลสะท้อนจากเหตุผลสองประการนี้ได้กำหนดให้โครงสร้างของรัฐบาลออกมาในรูปรวบอำนาจโดยสภา สภาไม่เพียงแต่มีอำนาจที่จะวินิจฉัยกรณีที่พระมหากษัตริย์กระทำความผิดทางอาญากับการกระทำใดๆ ของพระมหากษัตริย์จะต้องมีกรรมการราษฎรผู้หนึ่งผู้ใดลงนามด้วยโดยได้รับการยินยอมของคณะราษฎร มิฉะนั้นการกระทำนั้นๆ ขององค์พระมหากษัตริย์ถือเป็นโมฆะ (มาตรา 8 และ 9)

หลังจากที่ได้ประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับแรกและจัดตั้งรูปธรรมกลไกทางการเมืองแล้ว สภาผู้แทนราษฎรได้ตั้งอนุกรรมการขึ้นมีจำนวน 9 นาย ให้มีหน้าที่ในการร่างรัฐธรรมนูญฉบับที่ถาวรขึ้น คณะอนุกรรมการได้เสนอร่างรัฐธรรมนูญต่อสภาผู้แทนราษฎรเมื่อวันที่ 16 พฤศจิกายน พ.ศ. 2475 สภาผู้แทนราษฎรลงมติให้ใช้เมื่อวันที่ 29 พฤศจิกายน รัฐธรรมนูญได้รับการประกาศใช้วันที่ 10 ธันวาคม พ.ศ. 2475

2. รัฐธรรมนูญ 10 ธันวาคม พ.ศ. 2475

รูปธรรมทางการเมืองไทยภายใต้รัฐธรรมนูญฉบับนี้เป็นการจัดระเบียบการปกครองในรูปรัฐสภา โดยรัฐบาลรับผิดชอบต่อสภาแต่ในทางปฏิบัติ เป็นการรวบอำนาจโดยรัฐบาล ดังจะเห็นได้จากหลักการสำคัญหลายประการที่ปรากฏอยู่ในรัฐธรรมนูญฉบับแรก

¹ เป็นที่ยอมรับกันส่วนใหญ่ว่าระบอบประชาธิปไตยจะต้องประกอบด้วยระยะเวลาของวิวัฒนาการ ไม่มีประเทศใดในโลกนี้ที่จะสามารถมีระบอบประชาธิปไตยได้อย่างสมบูรณ์แบบในทีเดียว ในทางตรงกันข้ามระบอบประชาธิปไตยจำเป็นต้องมีเงื่อนไขหรือปัจจัยอื่นๆ มารองรับก่อนอยู่เสมอ

ได้ถูกนำมาบรรจุไว้ในรัฐธรรมนูญฉบับที่สองนี้ เช่น เรื่องการมีสถานะนิติบัญญัติแค่สภาเดียว แต่มีสมาชิกสองประเภท การแบ่งสมัยเวลาที่ราษฎรจะเข้ามามีส่วนร่วมในการใช้อำนาจอธิปไตยเหล่านี้ ทำให้อำนาจอธิปไตยของปวงชนยังคงถูกจำกัดอย่างเห็นได้ชัด รูปธรรมที่แลเห็นได้ก็คือองค์กรที่ได้รับเลือกตั้งจากประชาชนมีองค์กรเดียว คือ สภาผู้แทนราษฎร สมาชิกอีกส่วนหนึ่งมาจากการแต่งตั้งโดยฝ่ายบริหารมีอำนาจแต่งตั้งและมีจำนวนสมาชิกเท่ากับประเภทแรก โดยทั่วไปสมาชิกแต่งตั้งได้แก่สมัชชารรคพวกของผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครอง¹

ในทางทฤษฎีระบอบการปกครองภายใต้รัฐธรรมนูญ 10 ธันวาคม ปรากฏออกมาในรูประบอบรัฐสภาคล้ายคลึงกับระบอบรัฐสภาของอังกฤษ ผู้ร่างรัฐธรรมนูญฉบับนี้ได้อ้างถึงที่มาของมาตราต่างๆ จากรัฐธรรมนูญในประเทศประชาธิปไตยหลายแห่ง แต่ที่สำคัญที่สุดก็คือแบบอย่างของอังกฤษและรัฐธรรมนูญฝรั่งเศส² แต่ในทางปฏิบัติ เป็นระบอบรวมอำนาจโดยรัฐบาลซึ่งอาศัยฐานอำนาจสนับสนุนจากสมาชิกประเภท 2 ซึ่งเป็นข้าราชการประจำได้ด้วย

รัฐธรรมนูญฉบับนี้มี 68 มาตรา จำกัดบทบาททางการเมืองของฝ่ายเจ้าลงเกือบหมดสิ้นพระบรมวงศานุวงศ์ตั้งแต่ชั้นหม่อมเจ้าขึ้นไป โดยกำเนิดหรือโดยแต่งตั้งก็ตามย่อมดำรงอยู่ในฐานะเหนือการเมือง (มาตรา 11) หมายความว่า เชื้อพระวงศ์ตั้งแต่หม่อมเจ้าขึ้นไปไม่อาจที่จะดำรงตำแหน่งทางการเมืองได้เลย มาตรานี้เป็นภารกิจกั้นบทบาทของฝ่ายเจ้าในทางการเมืองออกไป นอกจากนั้นแล้วในระยะเวลาค่อยๆ มาดูประหนึ่งว่าภายใน

¹ พงศ์เพ็ญ ศกุนตาทัย, "ประวัติรัฐธรรมนูญไทย", ใน รัฐธรรมนูญสำหรับชาวบ้าน, ชาตวิทย์ เกษตรศิริ และคณะ, บรรณาธิการ (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พิมพ์เศศ, 2516), หน้า 26.

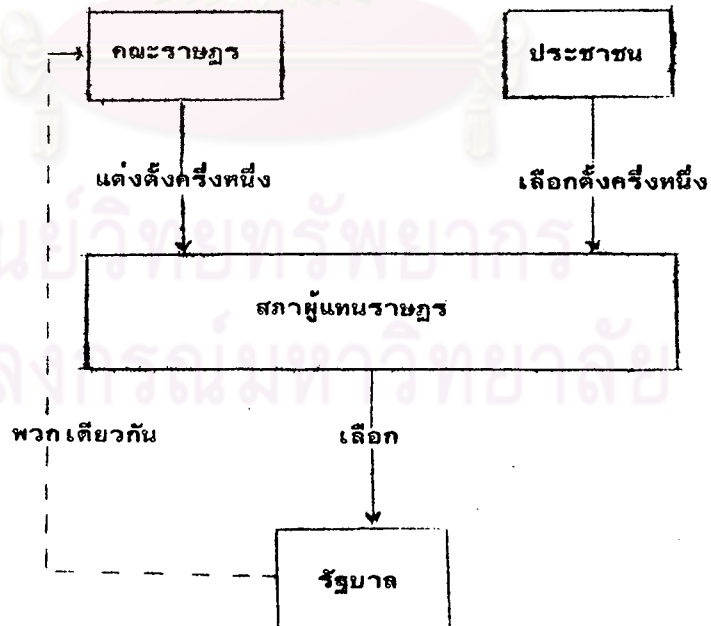
² ไพโรจน์ ชัยนาม, รัฐธรรมนูญทฤษฎีและเอกสารสำคัญในทางการเมืองของประเทศไทย (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2519), หน้า 113.

แผนภูมิที่ 2

โครงสร้างของรัฐธรรมบัญญัติฉบับที่ 2

ประกาศใช้เมื่อวันที่ 10 ธันวาคม พ.ศ. 2475

- ลักษณะทั่วไป
1. ใช้ระบบรัฐสภา แต่ในทางปฏิบัติ รัฐบาลรวมอำนาจ
 2. คณะราษฎร แต่งตั้งสมาชิกสภาครึ่งหนึ่ง เพื่อสนับสนุนรัฐบาล
วิธีการ เช่นนี้มีการใช้สืบทอดกันมาทุกยุคทุกสมัย
 3. ห้ามพระบรมวงศานุวงศ์ เล่นการเมือง
 4. นายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรี 14 นาย ต้องมาจากสภาผู้แทน
ราษฎร นอกจากนั้นจะมาจากบุคคลภายนอกก็ได้ (ซึ่งนายกรัฐมนตรีมาจากสภาผู้แทนราษฎร ประเภทสมาชิกแต่งตั้งก็ได้ ตามบทเฉพาะกาลมาตรา 65)

กลุ่มคณะราษฎรด้วยกัน เองนั้นสืบทอดทำที่จะยังไม่ เห็นคุณภาพของประชาชนชาวไทยอีกต่อไป ได้มีการแก้ไขรัฐธรรมนูญขยายฐานอำนาจของรัฐบาลโดยการขยายบท เฉพาะกาลในรัฐ-
ธรรมนูญให้สมาชิกประเภทที่ 2 จาก 10 ปี เป็น 20 ปี บทเฉพาะกาลจึงเป็นบทที่
ดึงอำนาจอธิปไตยให้คงอยู่ในหมู่ข้าราชการซึ่งส่วนใหญ่ดำรงตำแหน่งในคณะรัฐบาลและ
สมาชิกประเภทที่ 2 ด้วยลักษณะที่อำนาจอธิปไตยตกอยู่ในมือของกลุ่มข้าราชการนี้เองจึง
มีผู้เรียกรัฐธรรมนูญฉบับที่ 2 นี้ว่า รัฐธรรมนูญฉบับอำมาตยาธิปไตย¹

รัฐธรรมนูญ 10 ธันวาคม ได้ใช้มาจนถึงต้นปี พ.ศ. 2489 นับเป็นเวลา 13
ปีเศษ เมื่อสภาวะการณ์ได้เอื้ออำนวยให้กลุ่มพลเรือนในคณะราษฎรอันเป็นกลุ่มที่มีแนว
คิดประชาธิปไตยมากกว่ากลุ่มอื่นๆ ขึ้นมาครองอำนาจไว้ได้แล้ว คณะรัฐมนตรีภายใต้การ
สนับสนุนอยู่เบื้องหลังของนายปรีดีฯ ได้เสนอต่อสภาผู้แทนราษฎร ขอให้ตั้งกรรมาธิการ
วิสามัญพิจารณาปัญหาการแก้ไขรัฐธรรมนูญ สภาผู้แทนเห็นชอบด้วยได้มีการร่างรัฐธรรมนูญ
ฉบับใหม่ขึ้น ซึ่งสภาผู้แทนได้ลงมติเห็นชอบในเดือน เมษายน พ.ศ. 2489 รัฐธรรมนูญได้
รับการประกาศใช้เมื่อวันที่ 9 พฤษภาคม พ.ศ. 2489

3. รัฐธรรมนูญ 9 พฤษภาคม พ.ศ. 2489

ด้วยแรงกดดันจากบรรยากาศของระบอบประชาธิปไตยจากประ เทศกลุ่ม
พันธมิตรผู้ชนะสงครามโลกและด้วยโอกาสของกลุ่มพลเรือนที่มีแนวคิดประชาธิปไตยมาก
กว่ากลุ่มอื่นๆ ในคณะราษฎร ประกอบกับการที่คณะทหารได้หยุดบทบาททางการเมือง
ลงไปชั่วคราวทำให้ร่างรัฐธรรมนูญที่สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ 2 ได้เสนอให้
สภาพิจารณาเมื่อวันที่ 19 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2489 นั้น ผ่านวาระการพิจารณาออกประ-
กาศใช้เป็นรัฐธรรมนูญฉบับที่ 3 ของประเทศไทยได้

รัฐธรรมนูญฉบับนี้จัดโครงสร้างทางการเมืองให้เห็นถึงรูปธรรมในแนวคิด
ระบอบประชาธิปไตย กล่าวคือได้มีการเลิกสมาชิกประเภทที่ 2 ในรัฐธรรมนูญฉบับที่ 10
ธันวาคม พ.ศ. 2475 ยกเลิกบทบัญญัติซึ่งให้พระบรมวงศานุวงศ์อยู่เหนือการเมืองอำนาจ

¹

พงศ์เพ็ญ ศกุนตาภัย, "ประวัติรัฐธรรมนูญไทย", หน้า 25.

นิติบัญญัติมี 2 สภา คือ พุทธสภาและสภาผู้แทน สภาผู้แทนประกอบด้วยสมาชิกราษฎรเลือกตั้งมาโดยตรง ส่วนพุทธสภาประกอบด้วยสมาชิกซึ่งราษฎรได้เลือกตัวแทนของคนมาทำการเลือกตั้ง คือ เป็นการเลือกตั้ง 2 ชั้น ไม่มีการแต่งตั้งโดยประมุขของประเทศ รัฐมนตรีสมาชิกสภาผู้แทนและสมาชิกพุทธสภานั้นจะเป็นข้าราชการประจำไม่ได้

สภาได้รับหลักการและตั้งคณะกรรมการร่างขึ้นมาชุดหนึ่งทำหน้าที่ยกร่างรัฐธรรมนูญจัดโครงสร้างดังกล่าว การต่อสู้คะแนนเสียงในสภาเป็นไปอย่างน่าดู เพื่อที่จะให้หลักการเหล่านั้นสามารถผ่านพ้นสภาออกไปได้ กลุ่มที่มีแนวคิดประชาธิปไตย เสรีกับกลุ่มอนุรักษนิยม มีคะแนนเสียงก้ำกึ่งกัน อาทิ การอภิปรายในประเด็นเกี่ยวกับจะให้พุทธสภามีอำนาจควบคุมราชการแผ่นดินด้วยนั้น ฝ่ายที่เห็นด้วยและไม่เห็นด้วยลงคะแนนลับได้ 57 คะแนนเท่ากัน ผู้เป็นประธานในที่ประชุมสภาจึงได้ออกเสียงชี้ขาด เพิ่มให้ฝ่ายที่เห็นว่าพุทธสภาควรมีอำนาจควบคุมราชการแผ่นดินได้ชนะไปอีก 1 คะแนน เช่นเดียวกับประเด็นที่จะให้พุทธสภามีสิทธิร่วมในการอภิปรายและลงมติไม่ไว้วางใจรัฐมนตรีรายตัวหรือทั้งคณะได้ 50 คะแนนเท่ากัน ประธานได้ชี้ขาดให้ฝ่ายที่ไม่ต้องการให้พุทธสภาาร่วมด้วยอีก 1 คะแนน อีกเรื่องหนึ่งคือ กรณีเสนอประเด็นให้คณะรัฐมนตรีก่อนการบริหารราชการแผ่นดินจะต้องได้รับความไว้วางใจจากสภา แต่ปรากฏว่าสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรต้องการให้สภาผู้แทนราษฎรเท่านั้นเป็นผู้ลงคะแนนให้ความไว้วางใจแก่คณะรัฐมนตรีเท่านั้น ผลการลงคะแนนได้ 64 คะแนน ฝ่ายที่ต้องการสภาผู้แทนแต่สภาเดียวได้ 63 คะแนน ชนะกันหวุดหวิด¹ คะแนนเดียว นอกจากนั้นรัฐธรรมนูญฉบับนี้ยังได้วางหลักการควบคุมมิให้กฎหมายขัดต่อรัฐธรรมนูญ โดยการจำกัดให้มีตุลาการรัฐธรรมนูญอื่น เป็นการควบคุมกฎหมายไม่ให้ขัดกับรัฐธรรมนูญโดยสถาบันทางการเมือง เป็นครั้งแรกในประเทศไทยอีกโสดหนึ่งด้วย

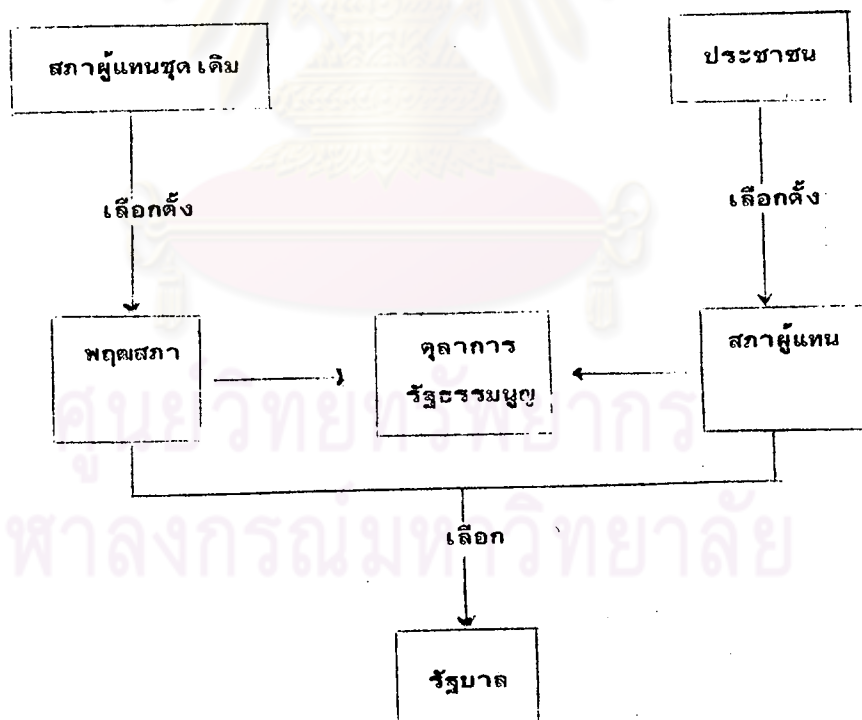
เป็นที่น่าสังเกตว่า หลักการแนวคิดประชาธิปไตยแบบรัฐสภานี้ก็ยังมีได้ดำเนินการในทางปฏิบัติอย่างบริสุทธิ์ใจนัก เนื่องจากยังมีห้วงเวลาที่กำหนดให้วาระเริ่มแรก

¹ ไพโรจน์ ชัยนาม, รัฐธรรมนูญ บทกฎหมายและเอกสารสำคัญในทางการเมืองของประเทศไทย, หน้า 125-126.

รัฐธรรมนูญฉบับที่ 3

ประกาศใช้เมื่อวันที่ 10 พฤษภาคม พ.ศ. 2489

- ลักษณะทั่วไป
1. ยกเลิกสมาชิกประเภทที่ 2 (ประเภทแต่งตั้ง) แต่ให้มีพฤฒสภา (สภาที่ 2) ขึ้นแทน
 2. ห้ามข้าราชการประจำเป็นรัฐมนตรี หรือสมาชิกสภาผู้แทนหรือสมาชิกพฤฒสภาในขณะเดียวกัน
 3. ใช้ระบบรัฐสภา พยายามให้มีการปกครองแบบประชาธิปไตยมากยิ่งขึ้น
 4. ให้มีตุลาการรัฐธรรมนูญ ทำหน้าที่ควบคุมมิให้กฎหมายขัดต่อรัฐธรรมนูญ
 5. รัฐมนตรีจะมาจากบุคคลภายนอกสภาก็ได้

พหุสภาจะประกอบด้วยสมาชิก ซึ่งองค์การ เลือกตั้งสมาชิกพหุสภานั้นได้แก่ผู้ที่ เป็นสมาชิก สภาผู้แทนราษฎรอยู่ในวันสุดท้ายก่อนใช้รัฐธรรมนูญนี้ นั้นหมายความว่าพหุสภาจะมีได้มา จากการเลือกตั้งจากราษฎร และถึงแม้ว่าบทเฉพาะกาลจะให้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรชุด เดิม เป็นผู้ทำการ เลือกบุคคลใดๆ เป็นสมาชิกพหุสภาในทางความเป็นจริงก็ปรากฏว่าสมาชิ กสภาผู้แทนราษฎรส่วนใหญ่เป็นคนของนายปรีดีฯ เป็นจำนวนมาก จนในที่สุดนายปรีดีฯ ก็ได้รับการแต่งตั้ง เป็นสมาชิกพหุสภาจนได้¹

รูปธรรม กลไกของประชาธิปไตย เห็นชัด เจนในห้วงระยะของการใช้รัฐธรรมนูญ- มุญฉบับนี้ อีกอย่างหนึ่งก็คือ กลไกประชาธิปไตยในรูปของพรรคการเมือง เป็นครั้งแรก ที่มีการยอมรับในทางนิติบัญญัติโดยพระราชบัญญัติพรรคการเมืองให้มีการจัดตั้งพรรคการเมือง ขึ้นได้ มีการจัดตั้งพรรคการเมืองขึ้นมากมาย แต่ด้วยการอุบัติของพรรคการเมืองไทยเป็น ไปทางนิติบัญญัติใช้โดยทางพฤตินัย พรรคการเมืองไทยจึง เริ่มต้นด้วยการ เป็นพรรครัฐสภา หมายถึง เป็นพรรคที่มีได้มีฐานอำนาจจากประชาชนอัน เนื่องมาจากขาดกลุ่มอิทธิพลหรือกลุ่ม ผลประโยชน์สนับสนุน จึงทำให้พรรครัฐสภามีลักษณะของการรวมกลุ่ม โดยอิงตัวบุคคลที่ เป็นผู้นำ² มากกว่าที่จะเป็นพรรคการเมืองแบบคลาสสิก³ กลุ่มอิทธิพลที่มีอยู่กลุ่มเดียวใน ขณะนั้นก็คือ กลุ่มข้าราชการ พรรคการเมืองที่จัดตั้งอย่างขาดวิวัฒนาการจากเงื่อนไข ทางเศรษฐกิจและสังคม จึงกลายเป็นพรรคที่ต้องอาศัยหรืออิงกลุ่มข้าราชการ เป็นส่วนใหญ่

¹ ร.ท.ชวน ทองมี, "ความล้มเหลวของรัฐบาลพลเรือนหลังสงครามโลกครั้งที่ 2", หน้า 2.

² ชัยอนันต์ สมุทวณิช, การเลือกตั้งพรรคการเมือง รัฐสภาและคณะทหาร (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์บรรณกิจ, 2524), หน้า 158-161.

³ คำนิยามพรรคการเมืองแบบคลาสสิก ไปรคตุในชาญวุฒิ วัชรทุก์ และ สุชิน ดันติกุล, พรรคการเมืองและกลุ่มผลประโยชน์ (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย รามคำแหง, 2518), บทที่ 1.

ความแตกแยกและการหักล้างซึ่งกันและกันออกเป็นกลุ่มก้อนตามกลุ่มผู้นำแต่ละฝ่ายมีผลทำให้พรรคการเมืองแตกตัวออกเป็นกลุ่มๆ ตามสภาวระอำนาจของผู้นำทางการเมืองไทยด้วยกลไกของระบอบประชาธิปไตยโดยสถาบันทางพรรคการเมืองจึงมีอาจจะกลายเป็นกลไกหรือฐานรองรับโครงสร้างทางการเมืองแบบประชาธิปไตยทางรัฐสภาได้ รัฐสภาไทยในขณะนั้นจึงเป็นเวทีต่อสู้ช่วงชิงอำนาจกันและกันระหว่างกลุ่มของนายปรีดีฯ และกลุ่มของนายควง อภัยวงศ์ตลอดมาจนกระทั่งเกิดรัฐประหารในปี พ.ศ. 2490 ความเปราะบางของกลุ่มพลเรือนในคณะราษฎรที่มีได้ เร่งสร้างฐานอำนาจให้อยู่บนประชาชน ทำให้การรัฐประหารเป็นไปอย่างง่ายดาย คณะรัฐประหารอาศัยกำลังหลักเพียงกองพลที่ 1 ร่วมกับนายทหารนอกประจำการเท่านั้นที่สามารถปิดบทบาททางการเมืองของกลุ่มพลเรือนในคณะราษฎรลงไปได้ในที่สุด

4. ข้อสรุปลักษณะระบอบประชาธิปไตยแบบไทยในท้วงปี พ.ศ. 2475-2490

ปีพ.ศ. 2475 ถึงปี พ.ศ. 2490 ท้วงระยะเวลาถึง 15 ปี เริ่มจากพระยามโนปกรณนิติธาดาเป็นนายกรัฐมนตรีคนแรกแล้วจบด้วยพลเรือตรี ถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์ ด้วยการถูกรัฐประหารในวันที่ 8 พฤศจิกายน พ.ศ. 2490 เป็นช่วงที่ผู้ปกครองเดิมอันได้แก่ พระมหากษัตริย์และเชื้อพระวงศ์ฝ่ายเจ้าได้ถูกลดบทบาททางการเมืองลง อำนาจทางการเมืองยังมีได้เคลื่อนลงสู่ประชาชนอย่างแท้จริงตามแนวคิดของระบอบประชาธิปไตย กลไกทางการเมืองตามที่ได้กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญทั้งสองฉบับ (ฉบับชั่วคราว และฉบับ 10 ธันวาคม พ.ศ. 2475) ยังเป็นกลไกทางการเมืองเพียงรูปแบบ อำนาจทางการเมืองที่จะกำหนดนโยบายต่างๆ นั้น คงตกอยู่ในมือกลุ่มคณะผู้ก่อการในคณะราษฎรเท่านั้น รัฐสภายังประกอบด้วยสมาชิกที่กลุ่มคณะราษฎรด้วยตนเอง แต่งตั้งสมาชิกฝ่ายตนเพื่อค้ำจุนฐานอำนาจซึ่งกันและกัน เสรีภาพทางการเมืองยังมีอาจจะเป็นไปได้อย่างสมบูรณ์ด้วยการใช้วิธีการนอกเหนือกระบวนการยุติธรรมอยู่เรื่อยๆ การเปลี่ยนแปลงผู้ปกครองกระทำกันเฉพาะกลุ่มผู้มีอำนาจ เบื้องบน ประชาชนยังไม่อาจจะได้รับอำนาจที่จะใช้สิทธิเปลี่ยนแปลงผู้ปกครอง เป็นครั้งคราวได้ การเปลี่ยนแปลงผู้นำแต่ละครั้งเป็นผลจากการโค่นล้มหรือแตกแยกกันเองมากกว่า ไม่ว่าจะ เป็นกรณีการแตกแยกระหว่างกลุ่มนายทหาร

ในคณะราษฎรหรือการแตกแยกระหว่างกลุ่มทหารกับกลุ่มพลเรือนและในท้ายสุด เป็นการแตกแยกระหว่างกลุ่มพลเรือนด้วยตนเอง การแตกแยกและไม่ไว้วางใจกันในระหว่างบรรดาผู้นำของคณะราษฎรตั้งแต่ได้อำนาจมาทำให้การประหัตประหารโค่นล้มทางการเมืองเป็นไปอย่างเข้มข้น สมาชิกประเภท 2 หรือวุฒิสภาที่น่าจะเป็นที่เลื่องให้กับสมาชิกประเภท 1 จึงมิได้เป็นไปเช่นนั้น กลับแตกแยกผูกพันไปตามผู้นำของแต่ละคน อย่างไรก็ตามก็ตลกลไกทางการเมืองซึ่งมีอยู่เฉพาะรูปแบบก็ได้รับโอกาสใช้รูปแบบอันฉาบฉวย เฉพาะเบื้องหน้านั้นตลอดระยะเวลา 15 ปี กล่าวคือไม่ว่าการขัดแย้งโค่นล้มซึ่งกันและกันจะรุนแรงเพียงใด การเลือกตั้งก็ดี ความพยายามบางยุคบางสมัยของผู้นำบางคนที่จะรับฟังมติของรัฐสภาที่ดี การลาออกของนายกรัฐมนตรี เมื่อแพ้คะแนนเสียงในสภาที่ดียังเป็นสิ่งที่แสดงออกถึงธาตุของระบอบประชาธิปไตยอยู่บ้างซึ่งจะต้องกล่าวถึงไว้บ้างแม้ว่าจะ เป็นเหตุการณ์สำคัญลำดับรองๆ ลงไปกว่า เหตุการณ์การโค่นล้มในหมู่ผู้นำด้วยกันเองก็ตาม

กล่าวโดยสรุป เป็นประเด็นข้อๆ ถึงรูปธรรมของลักษณะประชาธิปไตยแบบไทยในยุคแรกนี้คือ

1. ประชาธิปไตยแบบไทย เป็นเพียงประชาธิปไตยในรูปแบบ ผู้นำทางการเมืองเกือบทั้งหมด (ยกเว้นนายควง)¹ มิได้มีฐานอำนาจจากประชาชนอย่างแท้จริง ความแนวคิดของระบอบประชาธิปไตยรัฐบาลย่อมจะต้องมาจากพรรคการเมืองที่มีเสียงข้างมากในสภาเป็นสำคัญ และโดยกติกาหรือแนวทางปฏิบัติตัวนายกรัฐมนตรีก็ควรจะมาจากผู้ที่เป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ในทางตรงกันข้ามประชาธิปไตยแบบไทยในยุคแรกนี้

¹ ในการเลือกตั้งครั้งที่ 5 เมื่อวันที่ 5 ส.ค. พ.ศ. 2498 นายปรีดีฯ ได้ลงสมัครรับเลือกตั้งเช่นกัน ที่จังหวัดอยุธยาในเขต 2 ปรากฏว่าไม่มีคู่แข่ง ฉะนั้นจึงไม่มีการลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง โดยถือว่าผู้สมัครได้เป็นผู้แทนราษฎรในเขตนั่นทันที โปรดดูใน ประเสริฐ ทัตนะสุคนธ์, รัฐสภาไทยในรอบสี่สิบสองปี (2475-2517) (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ ช.ชุมนุมช่าง, 2517), หน้า 547.

นายกรัฐมนตรีที่อยู่ในอำนาจนานมัก เป็นนายกรัฐมนตรีที่มาจากทหารประจำการ (พันเอก พระยาพหลฯ และจอมพล ป.พิบูลสงคราม) ส่วนพลเรือนมักจะเป็นนายกรัฐมนตรีช่วงสั้นๆ และผู้นำพลเรือนของคณะราษฎรขึ้นมา เป็นนายกรัฐมนตรีได้นั้นก็ต่อเมื่อผู้นำทางทหาร จะต้องหลุดจากวงการเมืองไปในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สอง

2. แม้ว่าฝ่ายบริหารหรือผู้นำรัฐบาลส่วนใหญ่จะมีได้มีฐานจากประชาชนก็ตาม แต่กลไกรัฐสภายังคงมีอยู่ตลอดเวลาถึงจะไม่มีอำนาจอย่างแท้จริง (ยกเว้นกรณีของสมาชิกสภาตามรัฐธรรมนูญชั่วคราวฉบับปี พ.ศ. 2475) อันเนื่องมาจากตัวกลไกที่ประกอบด้วยสมาชิกทั้งจากการเลือกตั้งและแต่งตั้ง กลไกของรัฐสภายังคงเป็น "เครื่องประดับ" ทางการเมืองของระบอบประชาธิปไตยโดยแบบไทย อีกทั้งยังมีความพยายามที่จะสร้างกลไกรัฐสภาให้เป็นไปตามแนวคิดของประชาธิปไตยแบบคลาสสิก เช่นกัน ดังกรณีกลไกรัฐสภาตามโครงสร้างรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2489

3. ธาตุของประชาธิปไตยยังคงมีอยู่บ้าง มิใช่จะเป็นเรื่องฉาบฉวยหรือเป็นเพียงรูปแบบก็ตาม อาทิเช่น การเลือกตั้ง การลาออกของนายกรัฐมนตรีเมื่อแพ้คะแนนเสียงในสภา ดังเช่น กรณีของพระยาพหลฯ กรณีของนายควง หรือกรณีที่เกิดจากความรับผิดชอบของรัฐบาล เช่น นายปรีดีฯ ลาออกเมื่อทนการวิพากษ์วิจารณ์จากประชาชน เรื่องสวรรคตของในหลวงไม่ได้ หรือหลวงธำรงฯ ลาออกจากตำแหน่งเมื่อมีการเปิดอภิปรายไม่ไว้วางใจรัฐบาลต่างๆ ที่คะแนนเสียงของรัฐบาลยังคงชนะฝ่ายตรงกันข้ามอยู่บ้าง

4. ฝ่ายเจ้าและพวกนิยมเจ้าตกต่ำอย่างมากในทางการเมือง

5. กลไกทางการเมืองอื่นๆ เช่น พรรคการเมืองยังไม่ยอมให้มีการจัดตั้งเป็นทางการซึ่งคงจะเป็นเรื่องอื่นไปไม่ได้ เลยนอกจากคณะราษฎรยังหวังอำนาจไว้กับกลุ่มของตน ไม่สนใจในสถานะภาพของฝ่ายตน หลวงวิจิตรวาทการขอจัดตั้งพรรคคณะชาติบ้าง ก็ไม่ได้รับอนุญาตจากรัฐบาล ต่อมาพรรคการเมืองจึงได้รับการยอมรับเป็นทางการก็ตกในในราวปีพ.ศ. 2489

6. การ "สาดโคลน" ระหว่างปรปักษ์ทางการเมืองมีมากขึ้น แรกๆ ก็สาดไปที่กลุ่มเจ้า ดังกรณีกรมพระกำแพงเพชรถูกหาว่ารับสินบนบริษัทฝรั่งสร้างสะพานพระ-พุทธยอดฟ้า ต่อมาก็สาดกันเองในหมู่คณะราษฎรรวมทั้งของสายพวกนิยมเจ้าที่สูญเสียผล

ประโยชน์ การป้าย "สีแดง" ง่าย ๆ ว่าใครต่อใครเป็นคอมมิวนิสต์เริ่มมีขึ้นแล้ว ในที่สุดก็โยงไปสู่การสังหารปรักษ์ฝ่ายตรงข้ามอย่างเลือดเย็น ดังกรณีประหารชีวิต 16 ศพ ตามที่กล่าวมาแล้ว ประเด็นนี้เป็นการชี้ให้เห็นถึงสิทธิ เสรีภาพของประชาชนในท้วงระยะเวลานั้นเป็นอย่างไร

รัฐประหารในปลายปี พ.ศ. 2490 ได้ปิดฉากผู้นำคณะราษฎรฝ่ายพลเรือนลง ไป จากประชาธิปไตยแบบไทยในยุคแรกจึงหมดลงตามระยะเวลา สิ่งที่ยังคงจะตกค้างเป็นตะกอนทางการเมืองต่อไปในระยะเวลายกยวาทศวรรษก็คือ ผลสะท้อนจากเหตุการณ์ในยุคแรกจะสืบทอดต่อไปยังยุคที่สอง จะผันแปรเปลี่ยนแปลงไปก็ตาม เหตุการณ์ใหม่ ๆ อันเป็น เรื่องที่จะต้องวิเคราะห์ถึงลักษณะ เฉพาะที่เด่นๆ ของประชาธิปไตยแบบไทยในยุคต่อไป

ศูนย์วิทยพัทยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย